

**LOKALNA RAZVOJNA STRATEGIJA
LOKALNE AKCIJSKE GRUPE
„ADRION“ 2014. – 2020.**

- PROČIŠĆENI TEKST, prosinac 2022 . g.

Izrađivač:

URBOS

URBOS d.o.o. Split

u suradnji sa:

WYG SAVJETOVANJE d.o.o.

Lokalna akcijska grupa "Adrion"

Broj elaborata : U-LRS-10/2015.

NAZIV

ELABORATA:

**LOKALNA RAZVOJNA STRATEGIJA
LAG-a „ADRION“ 2014. – 2020.**

NARUČITELJ: LOKALNA AKCIJSKA GRUPA „ADRION“

PREDSJEDNIK (2013.-2017. g.): *Mirko Vrcan, dipl.oec*

IZRAĐIVAČ:

URBOS d.o.o Split

biro za prostorno planiranje, urbanizam i zaštitu okoliša
TEHNIČKI *DIREKTOR: Maja Madiraca, dipl.oec.*

dr.sc. Zoran Radman, mag.polit.
znanstveni suradnik – voditelj izrade
Maja Madiraca, dipl.oec.
Ivana Bubić, univ.spec.oec.
Mislav Madiraca, st.oec.

WYG SAVJETOVANJE d.o.o.

Bianka Logožar, prof.
Viša savjetnica za upravljanje projektima
i strateško planiranje

LOKALNA AKCIJSKA GRUPA „ADRION“

TAJNICA-VODITELJICA (2013.-2017.): *Dragica Roščić, mag.oec.*
Nikola Kapitanović, mag.geogr., stručni suradnik

LOKALNA AKCIJSKA GRUPA „ADRION“/tehničke izmjene

PREDSJEDNICA (2017.): *Dragica Roščić, mag.oec.*
Nikola Kapitanović, mag.geogr., stručni suradnik
Iva Mlinjarić, mag.ing.agr, stručna suradnica

LOKALNA AKCIJSKA GRUPA „ADRION“/izmjene i dopune I.

PREDSJEDNICA: *Dragica Roščić, mag.oec.*
Ivanka Ribičić, struč.spec. oec., stručna suradnica

LOKALNA AKCIJSKA GRUPA „ADRION“/izmjene i dopune II.

PREDSJEDNICA: *Dragica Vranješ, mag.oec.*
Petar Petričević, mag. oec., tajnik voditelj

LOKALNA AKCIJSKA GRUPA „ADRION“/izmjene i dopune III.

PREDSJEDNICA: *Dragica Vranješ, mag.oec.*
Anđela Mimica, str.spec.oec., tajnica – voditeljica

**LOKALNA AKCIJSKA GRUPA „ADRION”/izmjene i dopune
IV.**

PREDSJEDNICA: *Katarina Pupačić dipl.oec.*

Andela Mimica, str.spec.oec., tajnica – voditeljica

Strategija usvojena od Skupštine 27. lipnja 2016. g.

Tehničke izmjene usvojene 25. rujna 2017. g.

Izmjene i dopune I. usvojene 23. travnja 2018.g.

Izmjene i dopune II. usvojene 28. listopada 2019.

Izmjene i dopune III. usvojene 31.12. 2020.g.

Izmjene i dopune IV.usvojene 09.05.2022.

Izmjene i dopune V. usvojene 19.12.2022.

Predgovor

Dragi stanovnici LAG-a „ADRION“,

u proteklom razdoblju smo kao mali i po načinu funkcioniranja inovativan ured radili da osiguramo što veća sredstva za razvoj našeg područja - financiranje vaših projekata!

Svi smo svjesni da je za uspješan projekt potrebna suradnja koja traži uključenost sviju – kako vaših općina, gradova, turističkih zajednica, javnih poduzeća, škola, udruga, tako i poduzetnika. Stoga smo vas sve okupili u našoj udruzi kako bismo zajedno planirali.

Temelj za svaki početak su točni podaci i dobra analiza istih, pa tako i naše Lokalne razvojne strategije.

To što se neki podaci ne vode ili ste nam za neke sugerirali da nisu točni nije nas obeshrabrilo već potaklo na veći angažman, pa smo uložili maksimalni trud da napravimo kvalitetne temelje ove Lokalne razvojne strategije stalnim analizama i radom na terenu.

Osim članova naše udruge i stanovnika ovog područja, u izradu Lokalne razvojne strategije uključili smo veći broj institucija i znanstvenika od kojih smo osim vrijednih podataka tražili da se pripreme na buduće aktivnosti koje će biti lakše ostvariti uz njihovu potporu i suradnju!

Sada vas pozivamo da se ohrabrite te razvijate svoje projekte na inovativan način, da se u njih uključe mlade osobe i da pri planiranju pazite na našu prirodu i zdravlje i osigurate da ovaj prostor postane – ostane privlačan prostor za život!

Pozivamo vas da zajedno stvaramo nove proizvode, usluge i nova partnerstva, a zahvaljujemo svima koji su s nama postavili temelje da osiguramo još i veća sredstva u budućnosti za rad svih nas!

Stoga, veselimo se budućem zajedničkom radu!

Voditeljica, Dragica Roščić, mag. oec.

KRATICE:

A1	Autocesta Zagreb- Split-Dubrovnik
APPRRR	Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju
BDP	Bruto domaći proizvod
CLLD	(eng. Community Led Local Development – lokalni razvoj pod vodstvom zajednice)
DC	Državna cesta
DZS	Državni zavod za statistiku
EES	Elektroenergetski sustav
ELARD	Europsko LEADER udruženje za ruralni razvoj
EU	Europska unija
HEP	Hrvatska elektroprivreda
HGK	Hrvatska gospodarska komora
HZZ	Hrvatski zavod za zapošljavanje
JLS	Jedinica lokalne samouprave
LAG	Lokalna akcijska grupa/Lokalna akcijska grupa „ADRION“
LEADER	(Liaison Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale – Veze među aktivnostima za razvoj ruralnog gospodarstva)
LRS	Lokalna razvojna strategija
NATURA 2000	Ekološka mreža Republike Hrvatske
RERA	Razvojna agencija Splitsko dalmatinske županije
RH	Republika Hrvatska
SDŽ	Splitsko-dalmatinska županija

SADRŽAJ:

1	OPIS PODRUČJA LAG-a „ADRION“	7
1.1.	Opće zemljopisne značajke područja	7
1.1.1.	Veličina i osnovni podaci o prostoru	7
1.1.2.	Položaj i granice područja LAG-a „ADRION“	7
1.1.3.	Reljefne i klimatske karakteristike	8
1.1.4.	Prirodna baština – Natura 2000	9
1.1.5.	Kulturno-povijesna baština	9
1.1.6.	Izgrađenost prostora	10
1.1.7.	Komunalna infrastruktura	10
1.1.8.	Gospodarenje otpadom	12
1.2.	Gospodarske značajke područja	13
1.2.1.	Glavne gospodarske djelatnosti	13
1.2.2.	Stanje gospodarstva	13
1.2.3.	Tržište radne snage	13
1.2.4.	Poslovna infrastruktura	14
1.2.5.	Ključni gospodarski sektori	14
1.3.	Demografske i socijalne značajke područja	19
1.3.1.	Stanovništvo	19
1.3.2.	Stanovanje	20
1.4.	Društvena infrastruktura	21
1.4.1.	Stanje obrazovanja, kulture i civilnog društva	21
1.4.2.	Javne službe	22
1.4.3.	Institucionalni razvojni okvir	22
2.	SWOT ANALIZA S ANALIZOM RIZIKA	23
2.1.	Snage, slabosti, prilike i prijetnje područja LAG-a „ADRION“	23
2.2.	Analiza rizika	26
3.	VIZIJA, CILJEVI I MJERE LRS-a	27
3.1.	Opis ciljeva s indikatorima	29
3.2.	Opis mjera	32
3.3.	Opis odabira projekata na nivou LAG-a „ADRION“	36
3.4.	Opis tema planiranih projekata suradnje i način odabira projekata suradnje	38
3.5.	Usklađenost s nadređenim strateškim dokumentima	39
4.	OPIS UKLJUČENOSTI LOKALNIH DIONIKA UIZRADU LRS-a	41
4.1.	Opis sudjelovanja različitih interesnih skupina u izradi LRS-a i primjena načela, odozdo prema gore	41
4.1.1.	Informiranje	41
4.1.2.	Konzultacije	42
4.1.3.	Osnaživanje	42

4.2. Opis partnerstva.....	42
5. AKCIJSKI PLAN PROVEDBE LRS	44
6. NAČIN MONITORINGA I EVALUACIJE LRS.....	46
7. OPIS SPOSOBNOSTI PROVEDBE LRS	48
7.1. Ljudski kapacitet za provedbu LRS.....	49
7.2. Financijski kapaciteti za provedbu LRS	50
7.3. Iskustvo u provedbi LEADER pristupa u programskom razdoblju 2007 – 2013.....	50
7.4. Iskustvo u provedbi projekata izvan mjere LEADER	51
7.5. Prijedlog za poboljšanje rada u narednom razdoblju	51
8. FINANCIJSKI PLAN	51

1 OPIS PODRUČJA LAG-a „ADRION“

1.1. Opće zemljopisne značajke područja

1.1.1. Veličina i osnovni podaci o prostoru

Područje LAG-a „ADRION“ sastoji se od 19 jedinica lokalne samouprave (JLS), odnosno od gradova Omiša, Imotskog i Vrgorca te općina Dugi Rat, Zadvarje, Brela, Baška Voda, Tučepi, Podgora, Gradac, Zagvozd, Šestanovac, Runovići, Zmijavci, Proložac, Podbablje, Lovreć, Lokvičići i Cista Provo.

Površina LAG-a „ADRION“ iznosi 1.481,34 km² te zauzima cca. 41% površine kopnenog dijela Splitsko-dalmatinske županije.

Na području LAG-a „ADRION“ u 124 naselja živi 72.774 stanovnika. Prosječna gustoća naseljenosti je 49 st/km². Gustoća naseljenosti obale od 69,2 st/km² znatno je veća od zaleđa - 39,1 st/km².

(Broj stanovnika i površine JLS su dane u PRILOGU I., Tablici 1. i Grafu 1.)

1.1.2. Položaj i granice područja LAG-a „ADRION“

Područje LAG-a „ADRION“ smješteno je u jugoistočnom dijelu Splitsko-dalmatinske županije. Južna granica je obala, a sjeverna - sjeveroistočna granica je granica sa susjednom Bosnom i Hercegovinom u duljini od cca. 75 km. Istočno graniči s Dubrovačko-neretvanskom županijom. Na području LAG-a „ADRION“ prema prirodno-geografskim obilježjima mogu se razlikovati obalni dio i zaleđe koji su odijeljeni planinskim masivom Mosor - Biokovo, što može predstavljati ograničavajući faktor u pogledu prometnog povezivanja. Međutim, izgradnjom spoja autoceste (A1) od Vrgorca prema Pločama i izgradnjom tunela Sveti Ilija ova prirodna ograničenja su znatno ublažena, ali se ne mogu zanemariti.

Zaleđe karakteriziraju negativni demografski, gospodarski i razvojni trendovi. Prostor je to s velikim brojem malih naselja raspršenih u razgranatoj, ali nedovoljno funkcionalno ustrojenoj i povezanoj mreži. Za ovaj prostor ne može se reći da je prometno slabo povezan, međutim, još uvijek nije zadovoljavajuće opremljen urbanom opremom. Ovaj prostor, kako sugerira Strategija prostornog razvoja RH (konačni prijedlog), karakterizira nedovoljan kapacitet za stvaranje visokokvalitetnih i održivih radnih mjesta (nerazvijeno gospodarstvo, loša demografska slika). Obalni dio prostora LAG-a „ADRION“ pripada obalnom području mora (regulirano posebnim zakonom) te predstavlja jače razvojno područje s razvijenijim urbanim sustavom, koji se oslanja na razvojna središta Omiš (manje regionalno središte) i Makarsku kao regionalno središte (iako ne ulazi u sastav LAG-a „ADRION“ ostvaruje razvojni utjecaj).

Razvojni potencijali obalnog područja proizlaze iz prirodnih datosti, gdje je gospodarski razvoj vezan u prvom redu za turizam, maritimne djelatnosti i poljoprivredu lokalnih kultura.

S druge strane, obalno područje suočava se s povećanom koncentracijom stanovništva u priobalju, posljedicama pojačanog pritiska na prostor, oštećenje ili trajni gubitak vrijednih prirodnih područja i krajobraznih predjela¹.

¹ Obalno područje suočava se s povećanom koncentracijom stanovništva u priobalju, posljedicama nesustavnog razvoja turizma i rastućom potrebom za eksploatacijom morskih resursa, a izloženo je i prijetnjama od prirodnih katastrofa, posebno zbog klimatskih promjena i seizmoloških uvjeta. Usto, naglašen je sukob interesa između pojedinih kategorija korisnika i nedostatak integralnog razvojnog pristupa ovom području. Krajnja je posljedica pojačanog pritiska na prostor oštećenje ili trajni gubitak vrijednih prirodnih područja i krajobraznih predjela, gubitak gospodarskih kopnenih i morskih resursa, narušavanje bioraznolikosti i ekosustava te onečišćenje okoliša. Razvojni potencijali tog područja proizlaze najvećim dijelom iz prirodnih danosti, što je dodatni razlog za pažljivo i odmjereno korištenje i zaštitu prostora.

Naselja obalnog dijela LAG-a „ADRION“ koja nemaju izlaz na more, kao i naselja te zaseoci u Podbiokovlju nemaju na zadovoljavajući način riješenu infrastrukturu. Nema turizma, krajevi koji su nekad bili bogati životom, danas su napušteni. Međutim, interes za povratkom postoji. Povezanost područja LAG-a „ADRION“ sa širim sustavom osigurana je autocestom A1 i Jadranskom magistralom (D8). Područje LAG-a „ADRION“ nalazi se u zahvatu nadnacionalnog Jadransko – jonskog prostornog koridora. Participacija u ovom koridoru pruža području povoljne lokacijske prednosti, gdje se može očekivati generiranje impulsa rasta i umrežavanje s nacionalnim i europskim integracijskim procesima.

(Dodatni opis pripadnosti područja LAG-a „ADRION“ pojedinim prostornim sustavima dan je PRILOGU I., Okvir-1.)

1.1.3. Reljefne i klimatske karakteristike

Dominantno prostorno obilježje područja LAG-a „ADRION“ je planina Biokovo, dužine 36 km i prosječne širine od 7 km, koja se pruža tipičnim dinarskim smjerom pružanja, sjeverozapad-jugoistok. U užem smislu, Biokovo se proteže od prijevoja Dubci (288 m) na sjeverozapadu do prijevoja Staza (897 m) na jugoistoku. U širem, socijalno – povijesnom kontekstu, Biokovski planinski lanac obuhvaća niz od rijeke Cetine na sjeverozapadu do rijeke Neretve na jugoistoku i uključuje masive Omiška Dinara (863 m) te Biokovo i Rilić (920 m), u dužini od gotovo 80 km.

Cijelo područje biokovskog zaleđa ima sve elemente kraškog reljefa, kojeg karakteriziraju vapnenački grebeni s kraškim uvalama, jezerima, zaravnima i jamama. Ističu se vapnenački grebeni između kojih se prostiru kraške uvale, razvijene su kraške zaravni, ponikve, škrapari i jame. Očuvana raznolika prirodna cjelina, samozatajna ljepota krša, vidikovci, planinska obzorja, gorski klanci, vrtače, pećine i spilje, pitoma kraška polja s izvorima pitke vode, kao i značajne poljoprivredne površine Imotskog i Vrgoračkog polja, krase Zagoru iznenađujućim ljepotama. Tome doprinosi dramatična tektonika Crvenog i Modrog jezera na području Imotskog, kao i kanjon rijeke Cetine.

Predma Biokovo, kao glavna dominantna reljefa područja LAG-a „ADRION“ predstavlja prirodnu barijeru, ujedno je i razvojna prilika zbog svoje iznimne ljepote i raznolikostite je prepoznatljivi simbol slogana ovog prostora – gdje planina ljubi more.

Područje LAG-a „ADRION“ nalazi se u zoni Jadranskog tipa mediteranske klime, čije su osnovne karakteristike relativno tople i vlažne zime te vruća i suha ljeta. Padaline su nepravilno raspoređene tako da oko 60% ukupnih količina padne u zimskoj polovici godine. Bura i jugo su dominantni vjetrovi i mogu puhati tijekom cijele godine, a tijekom ljeta najčešće puše osvježavajući maestral. Obalno područje je posebno izloženo olujnoj buri, čiji maksimalni udari mogu biti i veći od 48.5 m/s.

Planinske barijere priobalja priječe veći utjecaj mediteranske klime na zagorsko područje, koje ima izmijenjenu sredozemnu klimu. *Iznimna raznolikost mikroklimatskih prilika, uvjetovana je nadmorskom visinom i geografskim položajem. Na vršnom dijelu Biokova sudaraju se zračne mase s mora i kontinenta, zbog čega se vremenski uvjeti u svako doba mijenjaju gotovo iz minute u minutu. U svibnju se može već okupati u moru i nakon toga se popeti na zasneženo Biokovo. Položaj LAG-a, na mjestu sukobljavanja kontinentalne i mediteranske klime, nedovoljno je prepoznat i iskorišten u turističkoj ponudi, no predstavlja i priliku u budućem razvoju turističkih usluga i proizvoda.*

Reljefne i klimatske karakteristike zagorsko - planinskog područja predstavljaju prirodna i posebna ograničenja te će korištenje razvojnih mjera za plaćanja područjima s takvim prirodnim ograničenjima ili ostalim posebnim ograničenjima stvoriti sinergijske učinke s provedbom LRS.

Gospodarski razvoj područja vezan je ponajprije uz turizam i rekreaciju, poljoprivredu vezanu uz lokalne kulture, maritimne gospodarske djelatnosti – ribarstvo, akvakulturu, eksploataciju morske soli i podvodnih energetskih i rudnih bogatstava te obalnu industriju i luke. (Prema Nacrtu končanog prijedloga Strategije prostornog razvoja RH, Hrvatski zavod za prostorni razvoj, Zagreb, rujan, 2015.)

1.1.4. Prirodna baština – Natura 2000

Važan dio turističke ponude neke zemlje, koji privlači mnogo domaćih i stranih posjetitelja, čine lokacije zaštićene prirodne baštine. Ona obuhvaća ruralni i prirodni okoliš s pripadajućom florom i faunom.

Turizam je jedan od najznačajnijih „korisnika“ ovih vrijednosti. Razvojem održivog turizma omogućit će se objektivna valorizacija i kroz gospodarsku valorizaciju, ekonomska podloga za očuvanje njegove vrijednosti.

Uz Park prirode Biokovo, zaštićeno je još šest spomenika prirode, četiri značajna krajobraza i jedan poseban ihtiološki rezervat. Izmjenama i dopunama Prostornog plana Splitsko-dalmatinske županije za zaštitu je predloženo još 7 lokaliteta.

Pod ekološkom mrežom NATURA nalazi se 35% površine LAG-a „ADRION“ (PRILOG I. – Slika 1.) - evidentirano je 17 područja očuvanja značajnih za vrste i stanišne tipove i 4 područja očuvanja značajnih za ptice.

Zaštićena prirodna baština i prirodna baština predložena za zaštitu na području LAG-a „ADRION“ navedena je u PRILOGU I.- Tablica 2.

Područje LAG-aADRION“ obiluje izrazitom raznolikošću staništa s ekološkim, biocenološkim, florističkim i faunističkim osobitostima. Razna vodena i vlažna staništa (more, rijeke, potoci, jezera, periodična jezera u kraškim poljima) sve više su ugrožena te ih je potrebno očuvati i omogućiti održivi razvoj poticanjem ekoturizma, podupiranjem održivog šumarstva i lovstva i promicanjem ekstenzivne poljoprivrede.

1.1.5. Kulturno-povijesna baština

Prema Registru kulturnih dobara Ministarstva kulture, na području LAG-a „ADRION“ nalazi se više od 100 lokaliteta nepokretne kulturne baštine te više od 50 zbirki i pojedinačnih zaštićenih pokretnih kulturnih dobara.

PRILOG I. - Okvir 2.: pojašnjenje kulturne baštine

PRILOG I. - Slika 2.: Kartogram prirodne i graditeljske baštine na području LAG-a „ADRION“

Posebnost prostora LAG-a „ADRION“ je i vrijedna kulturno-povijesna baština, koja svojom kvalitetom, brojnošću i raznovrsnošću te po svojoj povezanosti s europskom i sredozemnom tradicijom oplemenjuje i nadopunjuje fond spomenika kulture u Hrvatskoj. Situacija u kojoj se danas nalazi kulturno-povijesna baština (graditeljske cjeline, urbane, poluurbane i ruralne), neodvojiva je od duhovnog i gospodarskog razvoja suvremenog društva uopće. Priobalni prostori uvijek su bili atraktivni s turističkog aspekta. U posljednje vrijeme svjedoci smo degradiranja kulturno-povijesne baštine. Ekspanzija turističke privrede i nekontrolirana izgradnja novih turističkih naselja na najatraktivnijim prostorima i, u pravilu u neposrednoj blizini povijesnih središta, vizualno i ambijentalno ih degradiraju.

Ruralna naselja smještena u zaleđu priobalnog područja intenzivno gube svoja povijesna obilježja, izvornu strukturu i osnovne funkcije (stočarstvo, poljoprivreda, ribarstvo i sl.), izgubila su stanovništvo te postupno odumiru ili su već potpuno opustjela.

Očuvanje kulturno-povijesne baštine jedan je od strateških prioriteta ovog područja jer njezina obnova i revitalizacija čuva kulturno - povijesni identitet područja i direktno je povezana s atraktivnošću područja, odnosno, omogućava i turističku valorizaciju.

1.1.6. Izgrađenost prostora

U svrhu utvrđivanja izgrađenosti prostora LAG-a „ADRION“ analizirana su planska rješenja jedinica lokalne samouprave, koja se odnose na razvoj i uređenje naselja (planirana građevinska područja i izgrađene strukture izvan naselja)², razvoj djelatnosti u prostoru (posebno turizam i poslovne zone). Opis izgrađenosti prostora i planiranih prostora za izgradnju dani su u PRILOGU I., Odjeljak 1. Izgrađeni i planirani prostori za izgradnju (Tablice 3., 4., 5. i 6.)

Na temelju analize mogu se dati sljedeći zaključci:

- Prostor za razvoj gospodarstva i djelatnosti uz mogućnost gradnje građevina namijenjenih poljoprivrednoj proizvodnji, obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima, gospodarenju u šumarstvu i lovstvu, predstavlja razvojnu snagu gospodarstva u ruralnom prostoru LAG-a „ADRION“
- Prevelika izgrađenost obalnog prostora te veličina građevinskog područja (cca 3.100 ha) dovode u pitanje održivost razvoja i daljnje narušavanje kvalitete prostora i njegove atraktivnosti, što se ocjenjuje kao slabost. Ekstenzivno planirana građevinska područja naselja na depopulacijskim područjima JLS u zaleđu uvelike premašuju potrebe pa je opremanje tih naselja komunalnom infrastrukturom neracionalno.
- 316 ha novoplaniranih turističkih zona s 18.120 ležaja i 234 ha golfskih igrališta na području LAG-a „ADRION“, bez kriterija vrednovanja stvarnih usporednih prednosti planiranih lokacija, nedostatnih sektorskih istraživanja te izostanka ekostavnog pristupa u procesu planiranja prijetu zagušenjem obalnog prostora i gubitkom atraktivnosti, a isto tako i održivosti ruralnih prostora.

1.1.7. Komunalna infrastruktura

1.1.7.1. Prometna infrastruktura

Prometna povezanost preduvjet je za razvoj svih gospodarskih djelatnosti, a posebno turizma. Geoprometni položaj LAG-a „ADRION“ određen je položajem na prometnicama koje se nalaze na trasi multimodalnih koridora, odnosno koridora koji prolaze kroz Hrvatsku i povezuju prostor centralne Europe s Mediteranom i jugoistočnom Europom. Obalno područje povezano je s kontinentalnim dijelom Republike Hrvatske, kao i s Europom, putem Jadransko-jonskog koridora, koji je dio Paneuropske transportne mreže. Cestovna mreža predstavlja najvažniji dio prometne infrastrukture LAG-a „ADRION“. Zahvaljujući glavnim cestovnim pravcima, autocesti A1 i dužobalnoj magistrali D-8, te D 60 i D 62 kao uzdužnom prometnim pravcima, LAG je kvalitetno povezan s većim gradovima i širim prostorom. Područje unutar samog LAG-a „ADRION“ povezano je poprečnim vezama D 39, D 70, D 512 te brojnim županijskim i lokanim cestama. Prometna povezanost unutar LAG-a „ADRION“ znatno je poboljšana izgradnjom tunela Sv. Ilija i spojnom cestom čvora A1-Vrgorac preko Ploča, što otvara mnoge mogućnosti povezivanja turističkih, poljoprivrednih i gospodarskih aktivnosti primorja i zaleđa. Planirani novi tunel do Drvenika kao i nova trajektna luka Drvenik, dodatno će poboljšati povezanost područja.

Cestovna povezanost obalnog područja uzdužno, kao i s kontinentalnim dijelom Hrvatske te dalje s europskim pravcima je dobra. Unaprijeđena je izgradnjom autocesta, brzih cesta te rekonstrukcijom i modernizacijom postojećih cesta.

Na području LAG-a „ADRION“ evidentan je nedostatak pristupnih nerazvrstanih cesta te poljskih, šumskih, protupožarnih cesta i sl. koje služe za veću dostupnost prirodnim i stvorenim resursima u ruralnim područjima kao potpora ruralnom stanovništvu. Što se tiče pomorskog prometa, prema

² Izvor: Prostorni planovi JLS

Prostornom planu SDŽ, na području LAG-a „ADRION“ nalaze se sljedeće luke nautičkog turizma: Dugi Rat – Bajnice – Mutogras, Dugi Rat – Dalmacija, Omiš – Garma i Podgora, a prema popisu Lučke uprave SDŽ postoje još luke Baška voda, Brela – Soline, Donja vala, Gornja vala, Gradac, Igrane, Podgora, Tučepi te Živogošće.

PRILOG I. Slika 3. – Prometna mreža na području LAG-a „ADRION“

TK infrastruktura

Urbana područja LAG-a „ADRION“ su gotovo potpuno pokrivena fiksnim telefonskim linijama i mobilnom telefonijom, čime je omogućeno spajanje računala na brzu internetsku mrežu, što je važno za razvoj gospodarstva, posebno turizma, ali i kvalitetu života stanovnika. Na cjelokupnom području LAG-a „ADRION“ postoje fiksne telefonske linije, no vidljiva je slabija pokrivenost brzom internetskom mrežom, izuzev na područjima većih središta. Ukupna pokrivenost brzim internetom područja LAG-a „ADRION“ je oko 60%, no mreža se sustavno i brzo razvija.

1.1.7.2. Elektroenergetika

Elektroenergetski sustav (EES) na području Imotske krajine i Podbiokovlja je u nadležnosti HEP d.d. Zagreb. Proizvodni objekti su u nadležnosti HEP - proizvodnje d.o.o., osim objekata obnovljivih izvora, koji su u privatnom vlasništvu. Na promatranom području na slivu rijeke Cetine egzistiraju tri hidroelektrane: Zakučac, Đale i Kraljevac. HE Zakučac je najveća, a samim tim i najznačajnija hidroelektrana na području Republike Hrvatske.

Promatrano područje pokriva pet distributivnih pogona Elektrodalmacije Split: Omiš, Makarska, Imotski, Vrgorac i dijelom Ploče (naselje Brist u općini Gradac). Značajni distributivni objekti su trafostanice 110/x kV i 35/10 kV, koje napajaju distributivnu mrežu.

Na promatranom području do danas je izgrađeno svega nekoliko solarnih elektrana.

Karakteristika hidroelektrana unutar područja obuhvata u PRILOG I. – Tablica 7.

Trafostanica za distribuciju električne energije u PRILOG I. – Tablica 8.

Korištenja alternativnih izvora energije i postojeća infrastruktura u PRILOG I. – Tablica 8.

1.1.7.3. Vodno gospodarska infrastruktura

Vodoopskrba

Područje LAG-a „ADRION“ snabdijeva se vodom iz više vodoopskrbnih sustava i podsustava: regionalnog sustava Omiš – Brač – Hvar - Šolta (podsustavi: Omiš i Tugare - Gata), regionalnog sustava Makarskog primorja (podsustavi: Makarsko primorje i Zadvarje - Šestanovac), grupnog vodovoda Imotske krajine, vodoopskrbnog sustava Grada Vrgorca i podsustava Gradac te vodoopskrbnog sustava Ploče. Organizacija vodoopskrbe područja LAG-a odvija se kroz komunalna poduzeća: Omiš, Makarska, Imotski i Vrgorac. Distribucijske vodovodne mreže ovih vodoopskrbnih sudstva pokrivaju gotovo sva naselja LAG-a „ADRION“. Pojedina područja u općinama Cista Provo, Lokvičići, Proložac, Podbablje, Zagvozd, Šestanovac te na području Omiške zagore i Grada Vrgorca nemaju u potpunosti izgrađen sustav javne vodoopskrbe (ova područja predstavljaju manje od 10% stanovništva LAG-a). Vodoopskrbni sustav opterećen je znatnim gubicima (vodovodi Omiš i Makarska s 31% i 33%, Vrgorac i Imotski s 73% i 80%).

Potrebno je naglasiti da prema Vodoopskrbnom planu Splitsko - dalmatinske županije potrebne količine i resursi predviđaju³ osiguranje vode za javnu vodoopskrbu, što ne uključuje vodu za

³ Institut građevinarstva Hrvatske, Odjel za hidrotehniku – Split, Hidroing d.o.o., Akvaproyekt d.o.o., Infra projekt d.o.o. i Geoprojekt d.d.: Vodoopskrbni plan Splitsko-dalmatinske županije, Hrvatske vode, Split. 2008.

poljoprivredu.

Radi osiguranja kvalitete vode za javnu vodoopskrbu određene su zone sanitarne zaštite izvorišta, s utvrđenim ograničenjima u korištenju prostora. I., II., III. i IV zonom obuhvaćeno je ukupno 64.366 ha ili 43,1% ukupno površine LAG-a „ADRION“.

Navodnjavanje

Uzimajući u obzir činjenicu da je voda iz vodoopskrbnog sustava namijenjena isključivo za javnu vodoopskrbu, a imajući u vidu klimatska obilježja prostora i potrebe poljoprivrednih kultura za vodom, opravdano je tvrditi da postoje potrebe za navodnjavanjem poljoprivrednih površina na području LAG-a „ADRION“.

Što se tiče količina vode na prostoru Županije, odnosno području LAG-a „ADRION“, zapažen je opći trend smanjivanja vodostaja, protoka i razina podzemnih voda te je zabilježeno povećanje temperature zraka. Trenutačno je kakvoća vode zadovoljavajuća za potrebe natapanja, međutim, postoji zabrinjavajući i ubrzani trend njenog pogoršanja⁴.

Danas se nekontrolirano natapaju velike poljoprivredne površine te se na taj način troše značajne količine voda, zbog čega dolazi do presušivanja izvora i otjecanja u otvorenim vodotocima, ali i značajnih problema s vodoopskrbom stanovništva iz javnih vodovoda.

Odvodnja

Na području LAG-a „ADRION“ danas je u funkciji petnaest sustava odvodnje otpadnih voda s većim ili manjim stupnjem funkcionalnosti, i to: Tučepi, Brela, Baška Voda, Promajna-Bratuš-Krvavica, Podgora, Igrane-Živogošće, Drvenik, Zaostrog, Gradac-Brist-Podaca, Omiš-Duče, Čelina, Podstrana-Jesenice (Dugi rat), Imotski, Vrgorac i Zagvozd. Prema *Studiji zaštite voda i mora Splitsko-dalmatinske županije*⁵ od 106.546 ES⁶ na području koje pokrivaju navedeni sustavi na sustav je priključeno 55.807 ES ili u prosjeku 52%. Priključenost na sustave odvodnje i pročišćavanja otpadnih voda po gradovima i općinama pokazuje da su priključeni Baška Voda – 61%, Brela – 89%, Gradac – 32%, Imotski – 34%, Omiš – 15%, Podgora – 59%, Proložac – 7%, Tučepi – 100%, Vrgorac – 4% i Zagvozd – 18%⁷. Obzirom na stanje priključenosti na sustave javne odvodnje, naglašava se potreba izgradnje sustava.

(Detaljniji opis stanja vodnog gospodarstva na području LAG-a „ADRION“ dan je u PRILOGU I. – Okvir 3.)

1.1.8. Gospodarenje otpadom

Na ovom području postoji više divljih odlagališta otpada, a nastali su nekontroliranim odlaganjem miješanog, građevinskog i glomaznog otpada od strane građana, obrtnika i trgovačkih društava⁸. Skupljanjem komunalnog otpada obuhvaćeno je 100% općina/gradova na području LAG-a „ADRION“. Međutim, reciklaža se obavlja u samo nekoliko jedinica lokalne samouprave. Prema podacima iz općina/gradova postoje 4 odlagališta (Gradac, Imotski, Lovreć i Vrgorac). Od ukupno 30 divljih odlagališta, do kraja 2013. sanirano je njih 28. Na području LAG-a „ADRION“ postoje samo 3 odlagališta građevinskog otpada i 1 kompostišće. Djelatnost prikupljanja i odvoza otpada obavljaju komunalna poduzeća. Na razni županije nije izgrađen Regionalni centar za gospodarenje otpadom, što će predstavljati problem općinama i gradovima u narednom razdoblju.

⁴ Radinović. S.: Plan navodnjavanja Splitsko dalmatinske županije, Instituta za jadranske kulture, Split, 2006.

⁵ Fuštar, A.: Studija zaštite voda i mora splitsko dalmatinske županije, Akvaproyekt, Split, 2009.

⁶ ES ekvivalentni stanovnik: prosječni pokazatelj opterećenosti otpadnom vodom po stanovniku. (http://www.fer.unizg.hr/_download/repository/FER-pojmovnik.pdf).

⁷ Ukupni broj ES po općinama i gradovima razlikuje se od ES po sustavima je su pribrojeni i ES individualnih rješenja.

⁸ Prema: RERA Split, Osnovna analiza za Razvojnu strategiju Splitsko - dalmatinske županije do 2020. (2015)

(Detaljniji opis gospodarenja otpadom na području LAG-a „ADRION“ dan je u PRILOGU I. – Okvir 4.)

1.2. Gospodarske značajke područja

Na području LAG-a „ADRION“ registrirano je gotovo 1000, pretežito malih tvrtki. Prema broju trgovačkih društava dominantne gospodarske djelatnosti su turizam i ugostiteljstvo te trgovina. Međutim, treba istaknuti i poljoprivredu, koja će kao i turizam biti obrađena u posebnom poglavlju, s obzirom na šire i kompleksnije područje obuhvata i drukčije izvore podataka.

1.2.1. Glavne gospodarske djelatnosti

Prema podacima HGK, temeljem zaprimljenih financijskih izvještaja za 2014. godinu⁹, na području LAG-a „ADRION“ posluju 992 tvrtke, koje zapošljavaju 8.095 zaposlenih.

Prema broju trgovačkih društava dominantne gospodarske djelatnosti su djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane, i to s 221 tvrtkom te trgovina - 216 tvrtki.

(Pregled broja poduzeća po djelatnostima na području LAG-a „ADRION“ u PRILOGU I. – Graf 2.)

Promatrajući ukupne prihode, najveće prihode je generirala trgovina te prerađivačka industrija. Po broju radnih mjesta dominiraju trgovina, prerađivačka industrija te turizam i ugostiteljstvo (PRILOG I. - Graf 3.).

1.2.2. Stanje gospodarstva

Na području LAG-a „ADRION“, najviši prosječan dohodak po stanovniku per capita¹⁰ za razdoblje 2010.- 2012. ima općina Zadvarje, i to 31.474 kn, odnosno 112,50% državnog prosjeka u istom razdoblju. Slijedi grad Omiš (23.936 kn) te općina Dugi Rat (23.476 kn). Najmanji prosječan dohodak po stanovniku ima općina Lokvičići (11.197 kn). Najveće prosječne izvorne prihode per capita ima općina Podgora (5.283 kn), a najmanje općina Proložac (355 kn).

Najveći indeks razvijenosti ima općina Baška Voda sa 113,61%, a slijede je općina Brela sa 111,80% i općina Zadvarje s 110,75%. Najmanji indeks razvijenosti na području LAG-a „ADRION“ ima općina Lokvičići s 47,28%. Prosječni indeks razvijenosti na području LAG-a „ADRION“ iznosi 77,52%.

Prema podacima Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje za SDŽ na dan 31.10.2015. godine, na području LAG-a „ADRION“ živi 15.113 osiguranika. Najvažnije skupine osiguranika čine radnici kod pravnih osoba (11.432 osiguranika), radnici kod fizičkih osoba (2.114), obrtnici (1.082 stanovnika), samostalne profesionalne djelatnosti (204), te poljoprivrednici (189 osiguranika).

1.2.3. Tržište radne snage

Prosječan udio obrazovanog stanovništva u stanovništvu od 16-65 godina za područje LAG-a „ADRION“ iznosi 76,44% i manji je od državnog udjela, koji iznosi 77,74%¹¹. Udio obrazovanog

⁹ Set podataka obuhvaća poduzetnike čiji su godišnji financijski izvještaji (GFI-POD) registrirani u Registru godišnjih financijskih izvještaja, a obuhvaća sve pravne i fizičke osobe koje su obveznici poreza na dobit - poduzetnici, inozemni poduzetnici koji u RH obavljaju gospodarsku djelatnost, privatne ustanove osnovane radi stjecanja dobiti na koje se primjenjuju propisi o trgovačkim društvima.

¹⁰ Vrijednosti indeksa razvijenosti i pokazatelja za izračun indeksa razvijenosti na lokalnoj razini 2013., 02.01.2014., Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije. S obzirom na to da nije došlo do povećanja nacionalnog BDP-a, za pretpostaviti je da nema značajnijih promjena u navedenim pokazateljima.

¹¹ Vrijednosti indeksa razvijenosti i pokazatelja za izračun indeksa razvijenosti na lokalnoj razini 2013., 02.01.2014., Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije

stanovništva u stanovništvu 16-65 godina (PRILOG I. - Graf 4.).

Uočava se razlika između obalnog, koji ima prosječnu stopu obrazovanja 83,88%, i zaobalnog dijela LAG-a „ADRION“, koji ima prosječnu stopu obrazovanja 71,03%.

Analizirajući prosječnu stopu nezaposlenosti¹² u razdoblju 2010.-2012. godine, na području LAG-a „ADRION“, uočljivo je da najmanju stopu nezaposlenosti ima općina Brela (8,9%), a najveću općina Proložac (33,9%). Prosječna stopa nezaposlenosti na području LAG-a „ADRION“ iznosi 22,79%, što je više od prosječne stope nezaposlenosti na državnoj razini (16%). Uočava se i značajna razlika između obalnog i zaobalnog dijela: prosječna stopa nezaposlenosti obalnog dijela iznosi 14,49%, a zaobalnog dijela iznosi 28,83%.

Prosječna stopa nezaposlenosti 2010.-2012. (PRILOG I. - Graf 5.)

Analizirajući mjesečne stope nezaposlenosti¹³ može se zaključiti da nezaposlenost raste nakon ljetnih mjeseci te najvišu razinu uobičajeno dostiže u zimskim mjesecima, dok se najniža razina registrira u ljetnim mjesecima, što je rezultat sezonskog obilježja u kretanju nezaposlenosti, dakle sezonskog zapošljavanja u turizmu i ugostiteljstvu, te ostalim djelatnostima koje upošljavaju radnike sezonskog karaktera.

Stanovništvo prema glavnim izvorima sredstava za život, popis 2011. u PRILOGU I. - Graf 6.)

1.2.4. Poslovna infrastruktura

Prema podacima Državnog ureda za reviziju iz 2014. godine, na području LAG-a „ADRION“ „djeluje 7 aktivnih poduzetničkih zona sa 17 poduzeća i 687 zaposlenih (PRILOG I. - Tablica 10.).

Promatrajući ulaganje u preostale poduzetničke zone na području LAG-a „ADRION“, uočljivo je da su jedinice lokalne samouprave, Županija Splitsko – dalmatinska i Republika Hrvatska od 2004. do 2013. u opremanje i razvoj 12 poduzetničkih zona na području LAG-a „ADRION“ investirali preko 22 milijuna HRK (PRILOG I. - Tablica 11.).

U odnosi na poslovnu infrastrukturu može se istaknuti:

Prevladavajući oblik su mala poduzeća, koja su glavni generator razvoja i zapošljavanja. Nepostojanje formalnih udruženja malih i srednjih poduzeća.

Nedostupnost brojnih statističkih podataka osobito za razinu pojedinačnih jedinica lokalne samouprave neophodnih za adekvatnu analizu gospodarstva.

Prosječan udio obrazovanog stanovništva u stanovništvu od 16-65 godina za područje LAG-a „ADRION“ iznosi 76,44% i manji je od državnog prosjeka.

Razlika ključnih gospodarskih pokazatelja obalnog i zaobalnog dijela.

Sezonska obilježja nezaposlenosti.

Neiskorištenost kapaciteta pojedinih gospodarskih zona.

1.2.5. Ključni gospodarski sektori

Poljoprivreda

Poljoprivreda spada u najvažnije grane gospodarstva na području LAG-a „ADRION“. Održavanje poljoprivredne aktivnosti u ruralnim područjima je od izuzetnog značaja, jer poljoprivreda ostaje glavni korisnik raspoloživog zemljišta, proizvođač hrane kao strateškog resursa i izvor egzistencije za znatan dio ruralnog stanovništva.

Prevladavajući dio agrarne strukture LAG-a „ADRION“ čine obiteljska gospodarstva, njih čak

¹² Vrijednosti indeksa razvijenosti i pokazatelja za izračun indeksa razvijenosti na lokalnoj razini 2013., 02.01.2014., Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije

¹³ Izvješće o nezaposlenosti i zapošljavanju u Splitsko-dalmatinskoj županiji u 2014. godini, Split, veljača 2015. godine.

3.202, slijedi 25 trgovačkih društava, 11 obrta, 9 zadruga i 2 ostala organizacijska oblika.

S obzirom na broj zadruga i ostalih organizacijskih oblika, može se zaključiti da su poljoprivredna gospodarstva nedovoljno umrežena i povezana u sustav viših organizacijskih oblika. Na području LAG-a „ADRION“ postoji samo jedna aktivna udruga proizvođača (organizacija) i nekolicina manje aktivnih udruga. Na održanim radionicama s predstavnicima poljoprivrednika¹⁴ s područja LAG-a „ADRION“ taj je nedostatak posebno istaknut.

Najviše poljoprivrednih gospodarstava evidentirano je u gradovima Vrgorcu (641 poljoprivredno gospodarstvo), Omišu (595 poljoprivredno gospodarstvo) i Imotskom (404 poljoprivredna gospodarstva). Po 4 trgovačka društva registrirana su u Vrgorcu, Imotskom i Prološcu. Prikaz broja poljoprivrednih gospodarstava na području LAG-a „ADRION“ vidi u PRILOGU I. – Graf 7. Analizirajući radnu aktivnost nositelja obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava na području LAG-a „ADRION“, a prema podacima APPRRR-a, među njima prevladavaju umirovljenici, a slijede osobe kojima je poljoprivreda dodatna aktivnost. Isključivo poljoprivredom se bavi 17% nositelja obiteljskih gospodarstava. Navedeni podaci su u skladu s podacima dobivenima tijekom organiziranih radionica, koji govore o malom broju vitalnih i tržišno usmjerenih poljoprivrednih gospodarstava. (PRILOG I. – Graf 8.)

Analizirajući obiteljska poljoprivredna gospodarstva po školskoj spremi nositelja, a prema podacima APPRRR-a, prevladava kategorija srednje škole (35%), a slijedi kategorija osnovne škole (19%), uz napomenu kako za veliki postotak članova (31%) nema podataka. (vidi PRILOG I. – Graf 9.). Problem nedostatka specifičnog znanja među poljoprivrednicima dovodi do niske razine inovativnih gospodarskih projekata i primjene suvremenih tehnoloških dostignuća u poljoprivrednoj proizvodnji i preradi.

Prema podacima APPRRR-a, poljoprivrednih površina prijavljenih u ARKOD sustav, u 2015. godini ima 3.708,76 ha. Prednjače krški pašnjak s 1.606,57 ha, vinogradi s 850,32 ha, oranice s 404,20 ha, voćnjaci s 342,16 ha te maslinici s 272,96 ha (vidi PRILOG I. – Graf 10.).

Prema podacima APPRRR-a na dan 31.12.2015. godine, od ukupno 2.489 upisanih poljoprivrednih gospodarstava, čak 2.429, odnosno 98%, ima površinu manju od 3 ha.

Postoji ukupno 13.985 parcela na 3.708,76 ha površine, a prosječna veličina pojedinačne parcele iznosi 0,27 ha. Na temelju iznesenih podataka i podataka dobivenih s organiziranih radionica, može se zaključiti da su obiteljska poljoprivredna gospodarstva vlasnici uglavnom malih i u pravilu vrlo usitnjenih poljoprivrednih površina. Na prethodno se nadovezuje i problem istaknut na radionicama, koji govori o malim proizvodnim kapacitetima poljoprivrednih gospodarstava, posebice u sektoru stočarstva.

Terenskim obilaskom područja LAG-a „ADRION“ uočen je nedostatak sadržaja za preradu poljoprivrednih proizvoda.,

Na organiziranim radionicama, poljoprivrednici s područja LAG-a „ADRION“ posebno su istaknuli problem neorganiziranog tržišta poljoprivrednih proizvoda te nedostatak marketinških aktivnosti vezanih uz prezentaciju poljoprivrednih proizvoda i gospodarstava. Istaknut je i problem nedorečene i neusklađene legislative te neuvažavanja lokalnih specifičnosti, zbog čega su poljoprivrednici na području LAG-a „ADRION“ u vrlo malom postotku uključeni u nacionalni ili EU sustav kvalitete, posebice kod proizvodnje autohtonih (pršut, sir, vrgoračke jagode, Poljički soparnik, vino Kujunđuša, Imotska torta, slana srdela i sl.) i ekoloških proizvoda.

¹⁴ Radionice, seminari s fokus grupama održane su u postupku formuliranja Strategije, kao ključna faza aktivnog sudjelovanja dionika u procesu donošenja odluka s njihovim snažnim utjecajem na temeljne elemente Strategije.

Na održanim radionicama i konzultacijama s dionicima naglašen je i problem velike ovisnosti o uvozu na tržištu poljoprivrednih sektora, što zajedno s prethodno navedenim generira i problem nedovoljne umreženosti s turističkom potražnjom.

Poljoprivredne kulture

Povrćarske kulture

U Imotskom polju, koje se proteže na području u grada Imotskog te općina Proložac, Runovići i Zmijavci, povrćarske kulture zastupljene su na 155,16 ha, a postoji mogućnost povećanja površina na 270 ha.

U gradu Vrgorcu pod povrćem je 148,64 ha.

Voćarstvo i Maslinarstvo

Na obalnom području procjenjuje se da ima 350.000 stabala maslina (70% od ukupnog broja u LAG-u). Stabala jabuke je najviše na području Vrgorca, odnosno na području polja Rastok, Jezero (projekcija cca. 220 ha). Breskva i nektarina su voćne kulture koje se tradicionalno uzgajaju u području polja Jezero kod Vrgorca (projekcija 100 ha) te Dugog Rata (projekcija Podstrana - Dugi rat do 150 ha). Jagode se već tradicionalno uzgajaju na području Vrgorca, na poljima Jezero i Rastok. Idućih deset godina predviđa se 100 ha površina zasađenih jagodama. Šljiva je značajna kultura na području Vrgorca, u polju Jezero. Predviđa se da bi u idućih deset godina oko 30 ha površina moglo biti zasađeno šljivama.

Povrćarske kulture, voćarstvo i maslinarstvo te ratarska proizvodnja detaljno su opisane u PRILOGU I. – Okvir 5.

Ratarska proizvodnja

Ratarska proizvodnja, većim je dijelom smještena u Imotskom polju, na kojem postoji mogućnost navodnjavanja. Najzastupljenije kulture su pšenica, ječam, kukuruz i mahunarke za zrno dok se u manjoj mjeri može naći i zob, raž, uljno sjeme i plodovi, duhan, šećerna repa i krmno bilje. Najzastupljeniji usjevi su žitarice koje zauzimaju 73%, krmno bilje 18%, pod ugarom je 7,6% dok ostalim kulturama pripada 1,4% ratarskih površina.

Stočarstvo

Biljni pokrivač i struktura zemljišta definirali su strukturu stočnog fonda na području LAG-a „ADRION“. Prema podacima HPA (15.12.2015.) na području LAG-a „ADRION“ evidentirano je 22758 grla stoke, i to: 2725 goveda, 174 konja, 5143 koza, 27 magaraca, 8577 ovaca, 6073 svinje, 39 komada divljači te 2414 komada peradi. Na održanim radionicama posebno je istaknuto kako stočarstvo na prostoru LAG-a „ADRION“ obilježavaju mali proizvodni kapaciteti, dominacija ekstenzivnog načina uzgoja i naturalnog karaktera proizvodnje. Istaknuto je i kako samo mali broj kućanstava prodaje svoje stočne proizvode na neuređenim stočnim sajmovima, dok velika većina proizvodi isključivo za vlastite potrebe, iako službeni podaci odstupaju od onog što je bilo vidljivo za pojedine vrste na terenu (npr. magarci).

Ribarstvo

Ribarstvo je veoma bitna sastavnica svakodnevice stanovništva obalnog dijela LAG-a „ADRION“. U 2014. godini u ulovu dominira mala plava riba (373.299,25 kg), a slijedi ulov bijele ribe (101.172,98 kg) i rakova (18.939,43 kg), s ukupnim ulovom od 515.175 kg/god. koji je za 1.284, 36 kg veći od ulova u 2013.

Šumarstvo

Procjenjuje se da je na području LAG-a „ADRION“ 70-80% šuma u državnom vlasništvu. Veliki udio državnog vlasništva nad šumama omogućuje jedinstveni pristup u gospodarenju šumama. Državnim šumama i šumskim zemljištem na području LAG-a „ADRION“ upravljaju Hrvatske šume d.o.o., putem Uprave šuma Podružnice Split i nadležnih šumarija: Split, Imotski, Makarska i Vrgorac.

Na širem području LAG-a „ADRION“ ustanovljene su 23 gospodarske jedinice¹⁵ čije se granice ne poklapaju sa administrativnim granicama. Površine šuma na području LAG-a „ADRION“ dane su u PRILOGU I. – Okvir 6.

Na privatne šume otpada 20 - 30% šumskih površina, a pretežno se radi o zapuštenim poljoprivrednim površina (malo je starih prirodnih šuma). Osnovni problem u gospodarenju privatnim šumama su neriješeni imovinsko pravni odnosi, uslijed čega se teže mogu provoditi radovi propisani programima (čak i sječa na privatnim površinama). Na zapuštenim poljoprivrednim površinama koje postaju šuma vidljiv je izostanak šumsko - uzgojnih radova pa djeluju zapuštene, teže se obnavljaju i predstavljaju veću opasnost za požare.

Podaci o pčelarstvu i lovstvu dati su detaljnije u PRILOG I. – Okvir 7.

O ključnim gospodarskim sektorima na području LAG-a „ADRION“ može se zaključiti:

Prevladavajući dio agrarne strukture LAG-a „ADRION“ čine obiteljska poljoprivredna gospodarstva. Većina tih gospodarstava vlasnici su malih i u pravilu vrlo usitnjenih poljoprivrednih površina. Čak i među onima koji imaju nešto više zemljišta malo je vitalnih i tržišno usmjerenih gospodarstava koja bi se u sadašnjim okolnostima mogla ravnopravno nositi s uvoznom konkurencijom.

Nedostatak specifičnog znanja među poljoprivrednicima dovodi do niske razine inovativnih gospodarskih projekata i primjene suvremenih tehnoloških dostignuća.

Neorganizirano tržište poljoprivrednih proizvoda, nedostatak marketinške aktivnosti vezane uz prezentaciju poljoprivrednih proizvoda i gospodarstava.

Poljoprivredna gospodarstva nedovoljno su umrežena i povezana u sustav viših organizacijskih oblika (na području LAG-a „ADRION“ postoji samo jedna aktivna udruga proizvođača - organizacija i nekolicina manje aktivnih udruga), međutim postoji interes za formiranje istih.

Problem nedorečene i neusklađene legislative te neuvažavanje lokalnih specifičnosti, zbog čega su poljoprivrednici na području LAG-a „ADRION“ u vrlo malom postotku uključeni u nacionalni ili EU sustav kvalitete, posebice kod proizvodnje autohtonih (soparnik) ili ekoloških proizvoda.

Velika ovisnost o uvozu na tržištu poljoprivrednih proizvoda, posebice u okviru turističke potražnje, generira problem nedovoljne umreženosti ključnih sektora te izostanak sinergijskog učinka.

Uočen je nedostatak sadržaja za preradu poljoprivrednih proizvoda, izuzev uljara i vinarija.

Razvoj poljoprivrede na području LAG-a „ADRION“ treba sagledavati u kontekstu razvoja svih djelatnosti, utemeljenih na resursima i tradiciji podneblja. Pri tome treba istaknuti turizam kao stratešku razvojnu gospodarsku djelatnost, koja će poticati razvoj ostalih gospodarskih djelatnosti, među njima i poljoprivrede. Sustavni pristup razvoju poljoprivrede treba osigurati da razvitak turizma i oporavak gospodarstva ne izazovu degradaciju poljoprivrednog proizvodnog prostora. Gospodarski, ekološki, socijalno i etički održiva poljoprivreda, koja je nastala kao kompromis između gospodarskih i ekoloških zahtjeva, predstavlja ključni i središnji sustav gospodarenja koji omogućava stabilnu proizvodnju i dohodak. Također, neophodno je održavanje nekomercijalnih, odnosno resursno i proizvodno malih obiteljskih gospodarstava koja se neće moći nositi s tržišnim pritiscima, ali imaju nezamjenjivu ulogu u sprječavanju daljnje depopulacije, očuvanju kulturne, krajobrazne i biološke raznolikosti te tradicijskih vrijednosti ruralnog područja. Takvim gospodarstvima potrebno je mjerama strukturne politike, poglavito potporom razvoju dopunskih

¹⁵ Badnjevića, Bikova sela, Blato na Cetini, Maglaj, Orljača, Osoje, Tijarica, Bačina, Bašćanski gaj, Biokovo, Bukovac, Drvenik plana, Rastovac, Kozica, Kruševac, Matokit, Šibenik, Omiška dinara, Šćadin, Kotlenice, Mosor– Perun, Srednja Poljica i Žeževica.

djelatnosti, stvoriti preduvjete za ostvarenje primjerene egzistencije i životnog standarda .

Turizam

Turizam je značajna gospodarska grana LAG-a „ADRION“, posebice obalnog dijela, prvenstveno zahvaljujući prirodnim ljepotama, kulturnim znamenitostima, mediteranskoj klimi i tradiciji.

Na području LAG-a „ADRION“ djeluju turističke zajednice u gradovima i općinama, i to u Omišu, Vrgorcu, Imotskom, Dugom Ratu, Brelima, Baškoj Vodi, Tučepima, Podgori, Gradacu i Šestanovcu te turističke zajednice u nekoliko obalnih turističkih naselja. Prema dostupnim podacima iz 2015. godine, na području LAG-a „ADRION“ ostvareno je ukupno 353.844 turističkih dolazaka. Broj ostvarenih noćenja u 2015. godini iznosi 4.416.965. Analizirajući turistički promet po mjesecima, uočljivo je da je najveći broj noćenja, čak 71% ostvaren u srpnju i kolovozu. Najviše ležaja je evidentirano u privatnim kućanstvima, čak 36.034 ležaja, najviše na području Turističke zajednice Grada Omiša. Po broju ležajeva slijede hoteli sa 7.590 ležaja, u najvećem broju na području Turističke zajednice Baške Vode (2.387 ležaja u hotelima). Na kampove otpada 4472 ležaja, a također ih ima najviše na području Baške Vode (1.891) te na području grada Omiša (1.600) i Živogošća u općini Podgora (1.500). Na ostale objekte otpada 866 ležaja. Broj komercijalnih vezova u lukama nautičkog turizma na području Tučepi (80) i Baške Vode (380) iznosi ukupno 450 vezova.

Zanimljivi su podaci Turističkih zajednica gradova Vrgorca i Imotskog o povećanju broja noćenja u 2015. u odnosu na 2014. godinu za čak 264% (Grad Vrgorac) i 85% (Grad Imotski), što govori o povećanom interesu za kulturne i prirodne znamenitosti te ruralni turizam. Na području LAG-a „ADRION“ registrirano je 29 objekata ruralnog turizma¹⁶ Zaobalno područje LAG-a „ADRION“ ima jak potencijal za razvoj ruralnog turizma, osobito zbog prirodnih, kulturno-povijesnih i tradicionalnih vrijednosti, koje u dosadašnjem periodu nisu bile dovoljno prepoznate kao generatori gospodarskog rasta lokalne zajednice, odnosno aktivacije i održivog razvoja ruralnih područja. Obilaskom terena i tijekom diskusija na održanim radionicama uočen je nedostatak tematske turističke ponude, tematskih i poučnih staza, prepoznatih (brendiranih) destinacija, interakcije poljoprivredne proizvodnje i tradicijske gastronomije. Također je evidentiran vrlo mali broj tradicijskih i umjetničkih obrta.

O turizmu na području LAG-a „ADRION“ može se zaključiti:

Osnovni motivi dolaska turista su odmor i relaksacija na moru, što upućuje na masovnost turizma. Ostali motivi, kao što su posjet kulturnim i prirodnim znamenitostima te sportske aktivnosti, čine neiskorišteni potencijal te ih valja na primjeren način razvijati i promovirati.

Većina noćenja, čak 71% ostvarena je u srpnju i kolovozu, što govori o kratkoći turističke sezone. Podaci Turističkih zajednica gradova Vrgorca i Imotskog govore o povećanom interesu za kulturne i prirodne znamenitosti te ruralni turizam.

Nedostatak tematske turističke ponude, tematskih i poučnih staza, prepoznatih destinacija te interakcije poljoprivredne proizvodnje i tradicijske gastronomije.

Potrebno je pored odmorišnog razvijati i ruralni turizam, posebno s obzirom na prirodnu i kulturnu raznolikost područja, bogatu resursnu osnovu turističkih atrakcija, očuvani okoliš te više od 3.202 upisanih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava. LAG „ADRION“ ima sve preduvjete za razvijanje seoskog turizma, ali i drugih posebnih oblika turizma vezanih za ruralni prostor.

Seoski turizam tako može biti značajan čimbenik u aktivaciji i održivom razvoju ruralnih područja, koji pomaže očuvanju lokalnog identiteta, tradicije i običaja, štiti okoliš, jača autohtonu, tradicijsku i ekološku proizvodnju te pomaže razvoju ruralnih krajeva na osnovu održivog razvoja te stvara dodanu vrijednost plasmanom autohtonih proizvoda.

¹⁶ „Ruralni turizam Biokova i okolice“, projekt BBio, lipanj 2015. godine.

1.3. Demografske i socijalne značajke područja

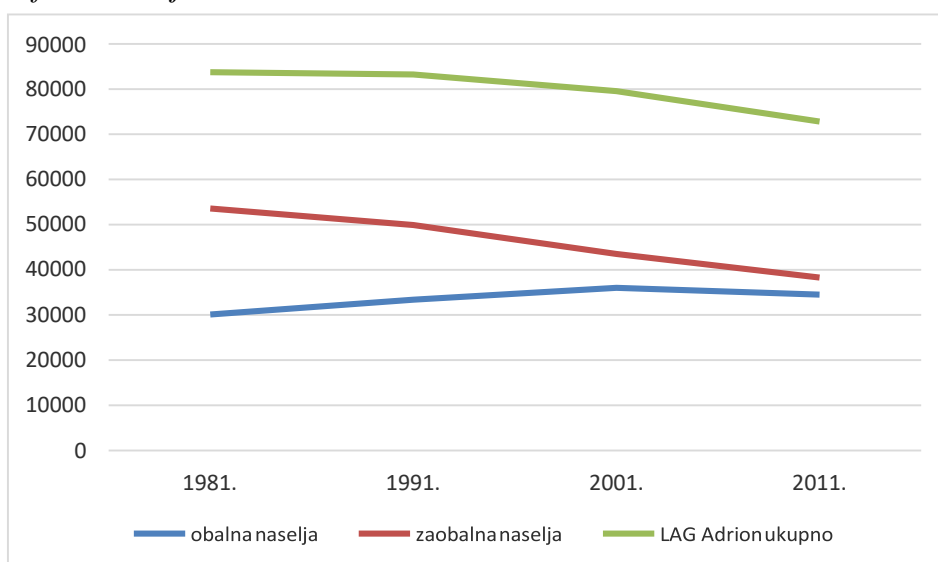
1.3.1. Stanovništvo

1.3.1.1. Broj i kretanje stanovnika

Prema Popisu stanovništva iz 2011. godine, LAG „ADRION“ broji 72.774 stanovnika, što čini 16% stanovnika SDŽ, od čega u zaobalnom dijelu živi 38.269, a u obalnom 34.505 stanovnika.

Razmatrajući kretanje stanovnika od popisa 1981. godine, za područje LAG-a „ADRION“ može se uočiti konstantni pad broja stanovnika, odnosno smanjenje za 10 959 stanovnika, približno za 13%. Smanjenje broja stanovnika se ponajviše odnosi na zaobalna naselja (smanjenje za 15.330 stanovnika, odnosno cca 28%), dok obalna naselja u odnosu na 1981. godinu bilježe porast stanovnika (za 4371 stanovnika, odnosno cca 14%).

Graf 1. Kretanje stanovnika LAG-a „ADRION“ 1981.-2011.

Izvor: www.dzs.hr

Povremeno stanovništvo

Kategorija povremenog stanovništva odnosi se na stanovništvo koje boravi u stanovima i kućama za odmor (vikendicama) povremeno, tijekom praznika i godišnjih odmora, a pretežno u ljetnoj sezoni. Kako ova kategorija obuhvaća ne samo vlasnike takvih objekata i njihove obitelji, već i rodbinu i prijatelje u gostima kod stalnog stanovništva, radi se o potrošačima za koje nema egzaktnih podataka. Stoga, polaznu osnovu za procjenu broja povremenih stanovnika čine podaci županijskog Zavoda za prostorno uređenje te podaci dobiveni od lokalnih turističkih zajednica.

Broj povremenih stanovnika za 2015. godinu na području LAG-a „ADRION“ procjenjuje se¹⁷ na 25.000-30.000 stanovnika. Podaci o procjenama broja povremenih stanovnika po gradovima i općinama su u PRILOGU I. – Tablica 12.

1.3.1.2. Strukture stanovništva

Dobna struktura stanovništva

LAG „ADRION“ ima nepovoljnu starosnu strukturu jer ima jednaki udio mladog i starog

¹⁷ Procjena je izvršena na temelju popisa stambenih jedinica koji se koriste za odmor i rekreaciju, na osnovu iskustvene pretpostavke o cca 3-3,5 korisnika po stambenoj jedinici.

stanovništva. Prosječna starost stanovnika LAG-a „ADRION“ iznosi 42 godine i slična je prosječnoj starosti Republike Hrvatske (41,7 godina), a veća od prosječne starosti u SDŽ (40,8 godina).

Prosječni indeks starenja na području LAG-a „ADRION“ iznosi 125,92 i značajno je veći od županijskog (102,3) i državnog indeksa starenja (115).

Koeficijent starosti je također nepovoljan i iznosi 26,7. Veći je od županijskog (23,1) i državnog (24,1) koeficijenta starosti.

Udio velikih dobnih skupina u ukupnoj populaciji (0-19 s 24%, 20-59 s 52% i više od 60 s 24% udjela) je izrazito nepovoljan. Negativni pokazatelji u dobnj strukturi stanovništva imaju mnoge nepovoljne utjecaje, prije svega vezane uz tržište rada i mirovinske rashode; sužavanje radno – vitalne osnove lokalnog stanovništva negativno se odražava na stupanj ekonomske aktivnosti i gospodarske razvijenosti.

Ekonomsko stanje stanovništva

Od ukupnog broja stanovnika LAG-a „ADRION“ njih 17.792, odnosno 24,5% ima prihode od stalnog rada. Budući da je stanovništvo staro, ne začuđuje podatak da je mirovina glavni izvor sredstava za život za više od 13,1% stanovnika. Za ekonomsku strukturu LAG-a „ADRION“ izrazito je nepovoljan podatak da najveći broj osoba, njih 28.420, odnosno 39,1% nema nikakvih prihoda.

Obrazovanost stanovništva

Obrazovanost stanovništva LAG-a „ADRION“ daleko je od poželjnog i potrebnog. Naime, od ukupno 59.757 osoba starijih od 15 godina, njih čak 31,2% nije završilo više od osnovne škole, a čak 2,1% stanovnika nije steklo nikakvo formalno obrazovanje.

Najveći udio u obrazovnoj strukturi zauzima kategorija stanovnika sa srednjom školom (54,3%) a kategorije stanovništva koje su završile više i visoko školsko obrazovanje zauzimaju udio od 12,4% (PRILOG I. – Graf 11.). Udio obrazovanog stanovništva u području poljoprivrede (1% u stanovništvu starijem od 15 godina) upola je manji od nacionalnog prosjeka (2,1%).

Navedeni podaci ocrtavaju izrazito nepovoljnu obrazovnu strukturu, pogotovo ako se uzme u obzir iznimna važnost i značenje obrazovanja kao pokretača rasta i razvoja.

Informatička pismenost

Analizirajući informatičku pismenost područja LAG-a „ADRION“, uočeno je da se 56,80% stanovništva iznad 10 godina ne zna koristiti obradom teksta, 56,80% stanovništva ne zna tablične izračune, 49,52% se ne zna koristiti elektroničkom poštom, a 44,29% stanovnika se ne zna koristiti internetom (PRILOG I. – Graf 12.).

1.3.2. Stanovanje

Na području LAG-a „ADRION“ nalazi se 48.478 stanova, od toga 34.081 stanova za stalno stanovanje (70,3%), 8.095 stanova koji se koriste povremeno, pretežno za odmor i rekreaciju (16,7%) te 6.302 stanova u kojim se samo obavlja djelatnost, i to pretežno iznajmljivanje turistima (13%). Na obali, u odnosu na zaleđe, veći je udio stanova za povremeno stanovanje (16,7% naspram 13%), a stanova za iznajmljivanje turistima u zaleđu gotovo da nema.

O demografiji na području LAG-a „ADRION“ može se zaključiti:

Negativni i zabrinjavajući demografski trendovi od 2011.g. nadalje (negativan prirodni prirast, sve niži vitalni indeks, postupno starenje stanovništva), čak i u dijelovima priobalja.

Negativni pokazatelji u dobnj strukturi stanovništva imaju mnoge nepovoljne utjecaje, prije svega vezane uz tržište rada i mirovinske rashode; sužavanje radno – vitalne osnove lokalnog stanovništva negativno se odražava na stupanj ekonomske aktivnosti i gospodarske razvijenosti. Pored toga, opterećenost radno aktivnog stanovništva radno neaktivnim dijelom populacije u sklopu starog stanovništva zahtijeva povećanje socijalnih, zdravstvenih i mirovinskih izdataka.

Značajne razlike u demografskim obilježjima pojedinih dijelova LAG-a „ADRION“. Dok priobalje bilježi relativno povoljne demografske pokazatelje (stabilan broj stanovnika u desetogodišnjem međupopisnom razdoblju), zaobalje je obilježeno niskom gustoćom stanovništva i nepovoljnom dobnom i obrazovnom strukturom. Manje lokalne jedinice u zaobalju su posebno pogođene smanjenjem broja stanovnika i lošom obrazovnom strukturom.

Vrlo slaba razina obrazovanosti u pojedinim lokalnim jedinicama, uključujući i neke veće jedinice. Izrazito nepovoljna obrazovna struktura pogotovo ako se uzme u obzir iznimna važnost i značenje obrazovanja kao pokretača rasta i razvoja.

1.4. Društvena infrastruktura

Društvena infrastruktura, kao skupina središnjih uslužnih funkcija, najuže je povezana s razvitkom i razmještajem svojih korisnika, tj. stanovništvom, a njenim razvojem postiže se viši i bolji standard te kvaliteta života.

1.4.1. Stanje obrazovanja, kulture i civilnog društva

Na području LAG-a „ADRION“ u *predškolskom odgoju* djeluje 22 dječja vrtića, tako da gotovo u svakoj JLS postoji dječji vrtić. Prema popisu stanovništva 2011. u sustavu predškolskog odgoja bilo je 1118 polaznika, no taj broj danas, obzirom na pad broja stanovnika (8,5 postotnih poena 2011/2001), možemo umanjiti. Broj polaznika u odnosu na broj dječjih vrtića pokazuje da je broj polaznika po vrtiću iznad 50.

Osnovno školstvo organizirano je kroz 26 osnovnih škola, uključujući područna odjeljenja¹⁸, koje je prema popisu pohađalo 6549 učenika. Budući da je to za 25% manjeu odnosu na 2001 (8674), možemo pretpostaviti da je današnji broj učenika još i manji.

Na području LAG-a „ADRION“ prema popisu stanovništva (2011.) bilo je 3313 *srednjoškolskih učenika*, a analogno gornjem zaključku, zbog trenda pada učenika srednjih škola u odnosu na 2001.g., procjenjuje se da je danas broj polaznika manji. Učenici s ovog područja polaze srednje škole u Imotskom (5), Omišu (1) i Vrgorcu (1)¹⁹ te srednje škole u Makarskoj, Splitu, Metkoviću i dr. Znatan dio učenika je vezan za prijevoz, što povećava troškove školovanja.

Kao važan čimbenik *kulturnih aktivnosti* je i postojanje kulturnih ustanova. Na području LAG-a „ADRION“ prema raspoloživim podacima postoji 5 domova kulture, 12 knjižnica, 4 kino dvorane, 2 kulturno-informacijska centra, 2 muzeja i jedno otvoreno učilište. Od 19 gradova/općina, u njih 16 postoje određene kulturne ustanove. Također su značajne udruge građana i klubovi u oblasti kulture, kojih na području LAG-a „ADRION“ ima 110. Kulturne udruge promiču zavičajnu tradiciju, glazbu, običaje, očuvanje kulturne baštine i sl.

Sport i sportske aktivnosti - na području LAG-a „ADRION“, prema podacima registra udruga, aktivno je 256 sportskih udruga i klubova, što pokazuje zainteresiranost za sportskim aktivnostima. Pored postojanja otvorenih igrališta u svim gradovima/općinama te većini naselja, od značaja je postojanje 12 sportskih dvorana.

Prema broju udruga građana, kojih ima 723 na ovom području, mogla bi se utvrditi zadovoljavajuća razvijenost civilnog društva. Motivacija za nastanak najvećeg broja udruga su razni hobiji, sport i rekreacija, dok je broj udruga koje se bave gospodarstvom, zaštitom prirode i okoliša te drugim pitanjima od javnog interesa skromniji (111 udruga).

Mreža ustanova predškolskog odgoja i osnovnih škola, ustanova primarne zdravstvene zaštite te postojanje brojnih kulturnih i sportskih udruga čine životne prilike na području LAG-a „ADRION“

¹⁸ Podaci o broju osnovnih škola prema upitniku JLS

¹⁹ Obrtničko - industrijska škola, ekonomska škola Imotski, tehnička škola imotski, Gimnazija dr. Mate Ujevića i Glazbena škola dr fra Ivan Glibotić u Imotskom; Srednja škola "Jure Kaštelan" u Omiš i Srednja škola "Tin Ujević" u Vrgorcu.

prihvatljivima i poželjnima.

Stanje društvene infrastrukture (športskih, kulturnih, socijalnih i drugih sadržaja) te uslužnih sadržaja zahtijeva izgradnju novih i rekonstrukciju postojećih objekata, kako bi se osigurao kvalitetniji pristup uslugama u smislu udaljenosti i dostupnosti, kao i učinci na socijalnu uključenost. Značajno je i nepostojanje odgovarajućih srednjoškolskih usmjerenja i programa ključnih za ruralno gospodarstvo.

1.4.2 Javne službe

Na području LAG-a „ADRION“, sukladno organizacijskoj strukturi i ustroju utvrđenom od strane središnje države i regionalne uprave te drugih ustanova javnog sektora, organizirana je primarna zdravstvena zaštita, socijalna zaštita, veterinarska služba, poštanski promet, telekomunikacijski promet, emitiranje RTV signala i dr. U organizaciji jedinica lokalne samouprave uz pomoć Županije organizirana je zaštita od požara te komunalno gospodarstvo (javni linijski promet, gospodarenje otpadom, javna rasvjeta, uređenje javnih prostora i dr.)

Naselja u zaleđu, posebno manja, nedovoljno su opremljena urbanom opremom (nogostupi, klupe, odmorišta, koševi za otpatke, uređene zelene površine), što umanjuje kvalitetu življenja i jača osjećaj zapuštenosti prostora, a vidljiv je i nedostatak javnih prostora nužnih za društvene aktivnosti i podizanje standarda stanovanja.

(Detaljniji opis na javnih službi dan je u PRILOG I. – Okvir 8.)

1.4.3. Institucionalni razvojni okvir

Institucije državne razine djeluju preko Ureda državne uprave u Splitsko dalmatinskoj županiji, odnosno putem ispostava u Imotskom, Omišu, Vrgorcu i Makarskoj²⁰.

Institucije županijske razine, sukladno svom djelokrugu na razvoj područja LAG-a „ADRION“ imaju poseban utjecaj u području obrazovanja, zdravstva, gospodarstva, prostornog uređenja te razvoja prometa i infrastrukture. Navedene institucije su organizirane i uhodane, međutim ustrojene su hijerarhijski - po vertikali. Također, znatno su birokratizirane, tako da su horizontalne veze lokalnih čelnika s njima, odnosno njihovim podružnicama, često složene i slabo operativne.

Institucije lokalne razine, odnosno jedinice lokalne samouprave, ključne su institucije razvojnog upravljanja na razini LAG-a „ADRION“. Na području LAG-a „ADRION“ ustrojeno je 19 jedinica lokalne samouprave i to 3 grada i 16 općina. Za obavljanje javnih usluga lokalna samouprava osniva trgovačka društva.

Pored zadovoljavajuće kvalifikacijske strukture lokalnih uprava, ocjenjuje se da lokalna uprava ne raspolaže kvalitetnim ni ažurnim podacima o stanju na terenu te se ne bavi sustavno razvojnim pitanjima. Također, ne pokazuje interes za uključivanje zainteresiranih aktera i građana u raspravu o rješavanju lokalnih problema, čime izostaje legitimitet donesenih odluka.

Od ostalih institucionalnih aspekta značajnih za ruralni razvoj mogu se naglasiti:

- Stanje evidencije imovinsko pravnih odnosa, zemljišnih knjiga i katastra zemljišta je otežavajući faktor u korištenju zemljišta (gradnja, uređenje, privođenje namjeni, šumsko- uzgojni radovi i sl.). Ovo predstavlja ozbiljnu prepreku i pretpostavku realizaciju mjera i projekata koji su vezani za korištenje prostora.
- Pokrivenost područja dokumentima prostornog uređenja i postojanje uhodanog sustava prostornog uređenja ima povoljan utjecaj na nove zahvate u prostoru, odnosno korištenje, uređenje i zaštitu

²⁰ Služba za društvene djelatnosti, Služba za gospodarstvo, Služba za imovinsko pravne poslove, Služba za opću upravu i Služba za zajedničke poslove.

prostora.

- Utvrđivanje granica pomorskog dobra i dodjela koncesija sukladno dokumentima prostornog uređenja provodi se prema uhodanoj proceduri i takovo stanje može se ocijeniti kao zadovoljavajuće.
- Na kraju, vezano za institucionalni okvir, još se može napomenuti (premda nije pod utjecajem LAG-a „ADRION“) *neusklađenost i izostanak harmonizacije pojedinih zakona, podzakonskih propisa te sektorskih strategija, što predstavlja prijetnju razvojnim aktivnostima.*

Detalniji prikaz institucija dan je u PRILOGU I. – Okvir 9.

2. SWOT ANALIZA S ANALIZOM RIZIKA

2.1. Snage, slabosti, prilike i prijetnje područja LAG-a „ADRION“

Na temelju ocjene stanja iz 1. poglavlja, u kojem su definirane **razvojne potrebe i potencijali područja**, u SWOT analizi daje se ocjena snaga i slabosti te prilika i prijetnji važnih za razvoj područja LAG-a „ADRION“. Cjelovita SWOT analiza, koja se odnosi na sve sektore, dana je u PRILOGU II.- 1.

Ovdje se daje izvod SWOT analize koji se odnosi na provedbu mjera iz Programa ruralnog razvoja na razini LAG-a „ADRION“.

SNAGE, SLABOSTI, PRILIKE I PRIJETNJE za provedbu mjera iz PRR za područje LAG-a „ADRION“

SNAGE	SLABOSTI
• Dva prirodno raznolika prostora, sve bolje međusobno povezana (Omiš - Šestanovac, Dubci - Šestanovac, Makarska - Ravča, Vrgorac – Ploče i novoizgrađeni tunel Sv. Ilija), različitih ali komplementarnih djelatnosti rivijernog i nautičkog turizma sa specifičnim gospodarstvom ruralnog područja, kao i povezanost područja LAG-a „ADRION“ sa širim prostorom (A1, D-8).• Očuvana kulturno-povijesna i tradicionalna baština s velikim brojem malih naselja, koja su zadržala izvorna obilježja tipičnog dalmatinsko-zagorskog sela (specifična arhitektura pojedinih naselja), raznolikost krajolika na geografskom prostoru LAG-a „ADRION“ te postojanje tradicijskih manifestacija, običaja i vještina predstavlja komparativnu prednost za razvoj specifičnih oblika turizma (ruralnog, zdravstvenog, cikloturizma, planinskog, eko turizma i sl.)• Prostor za razvoj gospodarstva i djelatnosti planiran izvan naselja te mogućnost gradnje građevina	• Privatne šume zauzimaju 20-30% šuma, pretežno se radi o zapuštenim poljoprivrednim površinama (malo je starih prirodnih šuma). Na zapuštenim poljoprivrednim površinama koje postaju šuma vidljiv je izostanak šumsko uzgojnih radova pa djeluju zapuštene, teže se obnavljaju i predstavljaju veću opasnost od požara.• Vodoopskrbni sustav opterećen je znatnim gubicima (vodovodi Omiš i Makarska: 31% i 33%, Vrgorac i Imotski: 73% i 80%). Isto tako, nije u cijelosti izgrađen sustav te ga je potrebno dovršiti.• Pokrivenost područja LAG-a „ADRION“ sustavima javne odvodnje u odnosu na ES je 52%, dok je priključenih kućanstava oko 22%, tako da je izvan sustava odvodnje oko 78% kućanstava. Uz činjenicu da je 43% područja LAG-a „ADRION“ unutar vodozaštitnih zona, ovo se negativno odražava na zaštitu voda i okoliša.• Voda za poljoprivredu ne osigurava se iz vodoopskrbnog sustava, a navodnjava se u okviru poljoprivrednih kućanstava (svega 10%). S druge strane nekontrolirano se

namijenjenih poljoprivrednoj proizvodnji, obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima, gospodarenju u šumarstvu i lovstvu, predstavlja razvojnu snagu gospodarstva u ruralnom prostoru LAG-a. • Značajan prostor izvan građevinskog područja obuhvaćaju poljoprivredne površine i površine šuma (cca. 1379 km²), što predstavlja prirodnu osnovu i priliku za razvoj poljoprivrede, stočarstva i ruralnog turizma. • Prevladavajući oblik malih poduzeća koja postaju glavni generator razvoja i zapošljavanja. • Nezagađeno tlo pogodno za ekološku proizvodnju hrane. Prevladavajući oblik agrarne strukture LAG- a su obiteljska poljoprivredna gospodarstva (3.202 upisanih OPG-a), koja posjeduju približno 80% zemljišta i stočnog fonda i čine osnovu za razvijanje seoskog turizma, ali i drugih posebnih oblika turizma vezanih za ruralni prostor, te predstavljaju dodatnu ponudu obalnom turizmu. Značajna je uloga malih obiteljskih gospodarstava u očuvanju krajobrazne i biološke raznovrsnosti. • Turistički kapaciteti na obali ostvaruju zavidan broj noćenja (4.416.965 u 2015.), što čini osnovu potražnje za autohtonim proizvodima i sadržajima na području LAG-a „ADRION“. • Na području LAG-a „ADRION“ prisutna je tradicija u poljoprivrednoj proizvodnji, stočarstvu i ribarstvu (111 ribarica), kao i postojanje autohtonih poljoprivrednih proizvoda (pršut, sir, vrgoračke jagode, Poljički soparnik, vino Kujundžuša , Imotska torta, slana srdela i sl.). Sve više znanja i iskustva u proizvodnji vina i ulja usmjereno je na kvalitetu, a ne kvantitetu. • Stočarstvo na prostoru LAG-a „ADRION“ obilježava dominacija ekstenzivnog načina uzgoja i naturalnog karaktera proizvodnje. • Na području LAG-a „ADRION“ postoje povoljni prirodni uvjeti (klima i vegetacija) za razvoj pčelarstva i uzgoja ljekovitog bilja.	natapaju poljoprivredne površine te se na taj način troše značajne količine vode, zbog čega dolazi do presušivanja izvora i oticanja u otvorenim vodotocima, ali i značajnih problema s opskrbom vodom. • Manjak pristupnih, nerazvrstanih cesta te poljskih, šumskih, protupožarnih cesta i sl. koji služe za veću dostupnost prirodnim i stvorenim resursima u ruralnim područjima. • Stanje društvene infrastrukture (sportskih, kulturnih, socijalnih i drugih sadržaja) te uslužnih sadržaja zahtjeva daljnje jačanje kako bi se povećao pristup uslugama u smislu udaljenosti i dostupnosti, kao i učinci na socijalnu uključenost. • Nepostojanje odgovarajućih srednjoškolskih usmjerenja i programa značajnih za ruralno gospodarstvo. • Naselja u zaleđu, posebno manja, nedovoljno opremljena urbanom opremom (nogostupi, klupe, odmorišta, koševi za otpatke, uređene zelene površine), što umanjuje kvalitetu življenja i jača osjećaj zapuštenosti prostora, a vidljiv je nedostatak javnih prostora nužnih za društvene aktivnosti i podizanje standarda stanovanja. • Negativni i zabrinjavajući demografski trendovi te negativni pokazatelji u dobnoj strukturi stanovništva imaju mnoge nepovoljne utjecaje, prije svega vezane uz tržište rada i mirovinske rashode. Sužavanje radno – vitalne osnove lokalnog stanovništva negativno se odražava na stupanj ekonomske aktivnosti i gospodarske razvijenosti. • Obrazovanost stanovništva LAG-a „ADRION“ daleko je od poželjnog i potrebnog te je ispod državnog prosjeka. Od ukupnog broja stanovnika starijih od 15 godina (59.757), njih čak 31,2% nema više od osnovnog obrazovanja, a čak 2,1% nema nikakvo obrazovanje. Sa srednjim je 54,3%, a s višim i visokim obrazovanjem je 12,4%. Udio obrazovanog stanovništva u području poljoprivrede (1% u stanovništvu starijem od 15 godina) upola je manji od nacionalnog prosjeka (2,1%). Takva, nepovoljna obrazovna struktura u pojedinim lokalnim jedinicama negativno se odražava na budući razvoj ruralnog područja LAG-a „ADRION“, pogotovo ako se uzme u obzir iznimna

	važnost i značenje obrazovanja, kao pokretača rasta i razvoja. • Razvoj poljoprivrede na području LAG-a „ADRION“ nije dovoljno sagledan u kontekstu razvoja svih djelatnosti, utemeljenog na resursima i tradiciji podneblja, te posebno turizmu kao strateškoj gospodarskoj djelatnosti, koja može poticati razvoj ostalih gospodarskih djelatnosti, a među njima i poljoprivrede. Prevladavajući dio agrarne strukture LAG-a „ADRION“ čine obiteljska poljoprivredna gospodarstva. Većina tih gospodarstava vlasnici su malih i u pravilu vrlo usitnjenih poljoprivrednih površina. Čak i među onima koji imaju nešto više zemljišta malo je vitalnih i tržišno usmjerenih gospodarstava koja bi se u sadašnjim okolnostima mogla ravnopravno nositi s uvoznom konkurencijom • Naime, samo mali broj kućanstava prodaje svoje stočne proizvode na neuređenim stočnim sajmovima, dok velika većina proizvodi isključivo za vlastite potrebe. • Nedostatni sadržaji za preradu poljoprivrednih proizvoda - pršutana, sušara, pogona za konzerviranje i sl. • Nepostojanje formalnih udruženja malih i srednjih poduzeća, OPG-ova. • Masovnost turizma i kratkoća turističke sezone. • Neorganizirano tržište poljoprivrednih proizvoda, nedostatak marketinške aktivnosti vezane uz prezentaciju poljoprivrednih proizvoda i gospodarstava. • Nedostatak specifičnog znanja među poljoprivrednicima dovodi do niske razine inovativnih gospodarskih projekata i primjene suvremenih tehnoloških dostignuća. • Nedostatak tematske turističke ponude, tematskih i poučnih staza, prepoznatljivih (brendiranih) destinacija, interakcije poljoprivredne proizvodnje i tradicijske gastronomije. • Nepovoljna vlasnička i posjedovna struktura zemljišta (usitnjenost i fragmentiranost zemljišnog posjeda) i objekata, te neažurni podaci o načinu korištenja i bonitetu za poljoprivredne i šumske površine, te degradacija poljoprivrednih prostora nekorištenjem u primarnoj namjeni.

PRILIKE	PRIJETNJE
• Povezanost područja LAG-a „ADRION“ sa širim prostorom izgradnjom AC, te participacijom na Jadransko - jonskom prostornom koridoru pruža ovom području povoljne lokacijske prednosti, gdje se može očekivati generiranje impulsa rasta i jači integracijski procesi. • Područje LAG-a „ADRION“ obiluje izrazitom raznolikošću staništa s ekološkim, biocenološkim, florističkim i faunističkim osobitostima, mrežom NATURA 2000, izuzetnom prirodnom baštinom (posebno PP Biokovo, Crveno i Modro jezero), te predstavlja prostor susreta kontinentalne i mediteranske klime, stvarajući jedinstven i atraktivni krajobraz, što daje komparativnu prednost ovom području. • Raznovrsnost svih prirodnih čimbenika (klimatskih, hidroloških, orografskih, pedoloških i vegetacijskih) s vrijednim prostornim resursima, značajni potencijal vrijednog poljoprivrednog tla i ekološki očuvanog okoliša, hidrološki potencijal (izdašnost izvora čiste voda) dostatan za osiguranje potreba poljoprivredne proizvodnje. • Novi motivi dolaska turista, zainteresiranost za kulturne i prirodne znamenitosti, selektivne oblike turizma, sportske i rekreativne aktivnosti u prirodi, a posebno ruralni turizam. • Sve veća potražnja (domaći potrošači, turisti i strano tržište) za lokalnim poljoprivredno – prehrambenim proizvodima, oznakama kvalitete, aspektima zdravlja, etičkim i okolišnim promišljanjima, te povećano tržište za ekološke proizvode na tržištu EU-a.	• Problem nedorečene i neusklađene legislative, te neuvažavanje lokalnih specifičnosti zbog čega su poljoprivrednici na području LAG - a u vrlo malom postotku uključeni u nacionalni ili EU sustav kvalitete, posebice kod proizvodnje autohtonih, ili ekoloških proizvoda. • Domaće tržište poljoprivrednih proizvoda karakterizira uvozna ovisnost, tj. negativna vanjsko - trgovinska bilanca za većinu poljoprivrednih proizvoda, neorganiziranost i nedovoljna razvijenost tržišne infrastrukture te slaba poslovna povezanost gospodarskih subjekata u poljoprivredi. • Postojeći procesi prijete time da se nekomercijalna, odnosno resursno i proizvodno mala obiteljska gospodarstava neće moći nositi s tržišnim pritiscima, ali imaju nezamjenjivu ulogu u sprječavanju daljnje depopulacije, očuvanju kulturne, krajobrazne i biološke raznovrsnosti te tradicijskih vrijednosti ruralnog područja. • Stanje evidencije imovinsko pravnih odnosa, zemljišnih knjiga i katastra zemljišta je otežavajući faktor u korištenju zemljišta (gradnja, uređenje, privođenje namjeni, šumsko-uzgojni radovi i sl.). • Međusobno nekonzistentni zakoni, te brojni podzakonski akti, uz izrazitu prenормiranost, kao i neučinkovita, kruta i neafirmativna birokracija najveća su zapreka poslovanju trgovačkih društva, obrta i OPG-a u sektoru poljoprivrede, turizma i ruralnog turizma, a posebno pokretanju investicijskih zahvata.

2.2. Analiza rizika

Na temelju nalaza SWOT analize korištenjem PEST pristupa izvršeno je razvrstavanje različitih vrsta rizika.

Prikaz različitih vrsta rizika za područje LAG-a „ADRION“ dan je u PRILOGU II.-2.

3. VIZIJA, CILJEVI I MJERE LRS-a

Ovdje se daje opis ciljeva LRS te integriranog i inovativnog karaktera LRS uključujući jasne i mjerljive pokazatelje za izlazne pokazatelje ili rezultate. U donjem prikazu vidljiva je logika intervencije LRS (vizija-ciljevi- prioritet – mjere).

Razvojna vizija LAG-a „ADRION“ glasi: *Sinergijom između ključnih sektora (osobito poljoprivrede, turizma i trgovine) i investicijama u podizanje društvenog i okolišnog standarda temeljenima na načelu održivog razvoja, područje LAG-a „ADRION“ je privlačno za život i rad.*

Za ostvarenje vizije definirana su 2 cilja, koji su jednako važni i nisu podređeni jedan drugom, već se samo njihovom paralelnom implementacijom u previđenom vremenskom okviru može očekivati ukupan gospodarski, društveni i okolišni napredak prostora LAG-a „ADRION“.

Iz opisa ciljeva vidljiva je interakcija između ciljeva: cilj 2, jeusmjeren na jačanje kapaciteta poljoprivrednih subjekata za jače povezivanje s drugim sektorima, . Ostvarenjem cilja bit će stvoreni uvjeti za postizanje sinergije ključnih sektora, što je osnova razvojne vizije. Na taj način, ovaj cilj daje ključni doprinos jačanju poljoprivrede i ruralnog turizma na području LAG-a „ADRION“.

Cilj 3 je neizostavni element ukupnog razvoja. Bez paralelne implementacije ovog cilja nije moguće ostvariti ukupan socio-ekonomski razvoj jer se upravo na taj način stvara osnova za kvalitetu života i osigurava dostupnost određenih civilizacijskih standarda. Iz niže navedenog opisa ciljeva vidljive su jasne poveznice između ciljeva LAG-a „ADRION“.

LOGIKA INTERVENCIJE LRS (vizija-ciljevi- prioritete – mjere)

VIZIJA	CILJEVI	PRIORITETI	MJERE
Sinergijom između ključnih sektora (osobito poljoprivrede, turizma i trgovine) i investicijama u podizanje društvenog i okolišnog standarda temeljenima na načelu održivog razvoja, područje LAG-a „ADRION“ „„ADRION“ “ je privlačno za život i rad	Cilj 2. Povećanje konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje	Prioritet 2.1. Povećanje razvijenosti gospodarskih subjekata u sektoru poljoprivrede kroz restrukturiranje i modernizaciju	Mjera 2.1.2. Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava (6.3.1.)
	Cilj 3. Pобољшanje kvalitete života kroz podizanje društvenog i okolišnog standarda	Prioritet 3.2. Razvoj potrebne društvene infrastrukture (športski, kulturni, obrazovni i socijalni sadržaji)	Mjera 3.2.1. Ulaganja u pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, uključujući slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti te povezanu infrastrukturu (7.4.1.)

3.1. Opis ciljeva s indikatorima

Imajući u vidu viziju razvoja LAG-a „ADRION“ - *Sinergijom između ključnih sektora (osobito poljoprivrede, turizma i trgovine) i investicijama u podizanje društvenog i okolišnog standarda temeljenima na načelu održivog razvoja, područje LAG-a „ADRION“ je privlačno za život i rad* – definirana su 2 cilja, koji jasno doprinose realizaciji vizije, a njihova pak razrada kroz prioritete i mjere osigurava realizaciju samih ciljeva.

Za praćenje i vrednovanje realizacije ciljeva koristit će se niže navedeni SMART indikatori na razini pojedinog cilja.

Definirani ciljevi proizašli su iz procesa koji počiva na SWOT analizi, temeljenoj na ocjeni i opisu stanja. Na temelju SWOT analize na radionici s radnim skupinama (tri sektora) prepoznati su ključni **Problemi** (PRILOG III. – 1.). Iz prepoznatih problema, uvažavajući snage i prilike navedene u SWOT analizi, definirane su **Strateške smjernice** (PRILOG III. – 2.). Konceptualizacijom u daljnjem postupku definirana su dva ključna cilja. Veza: problemi – strateške smjernice – ciljevi – prioritete - mjere LRS – fokus područja dani su prilogu (PRILOG III.– 3.)

Cilj 2. Povećanje konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje

Ovaj cilj ostvaruje se kroz ulaganja u: proširenje proizvodnih kapaciteta, modernizaciju farmi te ulaganja vezana uz unaprjeđenje kvalitete poljoprivrednih proizvoda, a u tom su smjeru razrađeni prioritete, mjere i aktivnosti. Poseban naglasak stavljen je na mala poljoprivredna gospodarstva koja su dominantna u strukturi poljoprivrednih gospodarstava na području LAG-a „ADRION“.

Cilj 2. objedinjuje strateške smjernice 2. *Povećanje razvijenosti gospodarskih subjekata u sektoru poljoprivrede* te 6. *Razvijena i organizirana tehnološka i razvojno – istraživačka infrastruktura te povećana razina znanja poljoprivrednika o specifičnim agroekološkim temama.*

Veća konkurentnost poljoprivrednih gospodarstava postiže se osobito kroz gradnju potrebnih građevina za životinje te drugih gospodarskih objekata, uključujući vanjsku i unutarnju infrastrukturu, razvoj sadržaja i opreme za branje, pakiranje, sortiranje, skladištenje, hlađenje poljoprivrednih proizvoda te izgradnju i obnovu sadržaja za preradu poljoprivrednih proizvoda, kao i restrukturiranje i modernizacija, nabava opreme, posebno poljoprivredne mehanizacije koji su nužni za finalizaciju poljoprivrednog proizvoda s većim dohodovnim efektima.

Kako je cilj usmjeren na jačanje konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje, drugi važan segment odnosi se na podizanje razine inovativnih gospodarskih projekata, povećanje primjene suvremenih tehnoloških dostignuća i , osobito usmjerenih na ekološku proizvodnju, kao jedan od potencijala na području LAG-a „ADRION“.

Indikatori za doprinos ostvarenja 2. cilja: „ Povećanje konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje“ mjerama LRS koje se financiraju sredstvima i iz mjere 19.2. PRR-a.

Indikator	Početna vrijednost 2015.	Ciljana vrijednost 2023.	Doprinos	Praćenje	Izvor provjere
Broj poljoprivrednih gospodarstava koja su investirala u restrukturiranje, modernizaciju ili razvoj poslovanja	0	61	61	Na završetku provedbenog razdoblja LRS	Evidencija LAG-a „ADRION“; Potpisani ugovori s APPRRR

% ostvarenog povećanja količine proizvoda poduprtih poljoprivrednih gospodarstava (prosjeck) svih poduprtih PG-a)	0	30	30	Na završetku provedbenog razdoblja LRS	Izračun LAG-a „ADRION“ temeljem provedenih projekata
Broj otvorenih novih i sačuvanih radnih mjesta na poljoprivrednim gospodarstvima temeljem potpore u okviru PRR-a	0	3	3	Na završetku provedbenog razdoblja LRS	Izračun LAG-a „ADRION“ temeljem provedenih projekata
% ukupnog proračuna LAG-a „ADRION“ za provedbu LRS investiran u cilj 2 iz mjere 19.2. PRR-a.	0	74,13%	74,13%	Na završetku provedbenog razdoblja LRS	Izračun LAG-a „ADRION“ temeljem ostvarenih potpora

Za mjere iz cilja 2. koje će se provoditi kroz nacionalne programe i sredstva, te eventualno naknadno preraspoređenim sredstvima iz mjere 19.2. uzeti će se i sljedeći indikator:

- broj poljoprivrednih gospodarstava koja su investirala u restrukturiranje, modernizaciju ili razvoj poslovanja.

Cilj 3. Poboljšanje kvalitete života kroz podizanje društvenog i okolišnog standarda

Uz realizaciju prethodno navedena dva cilja, za ostvarenje vizije izrazito važan preduvjet predstavlja podizanje društvenog standarda - osiguravanje urbane opremljenosti i uvođenje ili unapređenje društvenih sadržaja koji će podići kvalitetu života stanovnika LAG-a „ADRION“. Jačanje poljoprivrede i ruralnog turizma stvara osnovicu za otvaranje novih radnih mjesta i zadržavanje postojećih, no za privlačnost određenog područja jednako je važna i dostupnost društvenih sadržaja poput izgradnje novih i rekonstrukcije postojećih sportskih i rekreacijskih sadržaja, kulturnih, obrazovnih, socijalnih sadržaja i sadržaja predškolskog odgoja te društvenih i vatrogasnih domova, turističkih informativnih centara i sl.

Pitanje kvalitete života uključuje i dostupnost određenih civilizacijskih standarda kao što je razvijena komunalna infrastruktura, osobito imajući u vidu da isto snažno utječe i na očuvanje okoliša. Isto tako važan čimbenik za podizanje kvalitete života i povećanje privlačnosti ruralnog prostora odnosi se i na jačanje okolišnog standarda gdje je za područje LAG-a „ADRION“ naglasak na očuvanju krajobraznih obilježja i bioraznolikosti.

Cilj 3. odnosi se na stratešku smjernicu 3. *Razvijen sustav komunalne, prometne i druge ruralne infrastrukture te dostignuta razina zaštite okoliša primjerena europskim standardima i 4. Poboljšana kvaliteta života i društveni standard stanovništva te obnovljena tradicijska baština.*

Indikatori za cilj 3:

Indikatori za doprinos ostvarenja 3. cilja: „Poboljšanje kvalitete života kroz podizanje društvenog i okolišnog standarda“ mjerama LRS koje se financiraju sredstvima i iz mjere 19.2. PRR-a.

Indikator	Početna vrijednost 2015.	Ciljana vrijednost 2023.	Doprinos	Praćenje	Izvor provjere
Ukupan broj provedenih investicija radi poboljšanja temeljnih usluga u oblasti društvenih djelatnosti na području LAG-a „ADRION“	0	5	5	Na završetku provedbenog razdoblja LRS	Evidencija LAG-a „ADRION“; Potpisani ugovori s APPRRR
Postotak ruralnog stanovništva LAG-a „ADRION“ koje ima korist od poboljšanih usluga u oblasti društvenih djelatnosti	0	20	20	Na završetku provedbenog razdoblja LRS	Izračun LAG-a „ADRION“ temeljem provedenih projekata
% ukupnog proračuna LAG-a „ADRION“ za provedbu LRS investiran u cilj 3 iz	0	25,87%	25,87%	Na završetku provedbenog razdoblja LRS	Izračun LAG-a temeljem ostvarenih potpora

Za mjere iz cilja 3. koje će se provoditi kroz nacionalne programe i sredstva te eventualno naknadno preraspoređenim sredstvima iz mjere 19.2. uzeti će se i sljedeći indikatori:

- postotak (%) kućanstava kojima je osigurana ili poboljšana kvaliteta vodoopskrbe ili odvodnje;
- duljina (km) izgrađenih ili rekonstruiranih nerazvrstanih cesta.

Horizontalni ciljevi LRS „ADRION“

S obzirom na analizu stanja, LAG „ADRION“ prepoznaje nekoliko posebno negativnih trendova koje je ključno zaustaviti, odnosno ublažiti (horizontalni ciljevi 1 i 2), kako bi i sve ostale predviđene mjere i intervencije mogle postići željeni učinak, odnosno kako bi u konačnici razvojna vizija LAG-a „ADRION“ bila ostvarena. U tu svrhu, prepoznat je važan potencijal (horizontalni ciljevi 3. i 4.). Doprinos takvim ciljevima povezan je s kriterijima ocjenjivanja projektnih prijava (vidjeti poglavlje 3.2. Opis odabira projekata na nivou LAG-a „ADRION“). **Upravo se u ovom aspektu najbolje očituje integrirani i inovativni karakter LRS LAG-a „ADRION“: prepoznavanje ključnih razvojnih prijetnji i prilika i njihovo podizanje na razinu koja se provlači kroz sve intervencije koje će se provoditi (upravo kroz dodatno bodovanje ovih kriterija) osigurava da je LRS LAG-a „ADRION“ postavljena ciljano i fokusirano.**

Horizontalni cilj 1: generacijska obnova na poljoprivrednom gospodarstvu

Izrazito važnim LAG vidi poticanje mladih poljoprivrednika jer se na taj način osigurava generacijska obnova i održivost poljoprivredne proizvodnje. Kako je na terenu uočena vrlo slaba zainteresiranost za mjeru *Potpore mladim poljoprivrednicima*, a radi uvjeta potrebne minimalne

ekonomske veličine, LAG poticanje generacijske obnove na poljoprivrednom gospodarstvu stavlja na razinu horizontalnog cilja te prijave mladih poljoprivrednika dodatno vrednuje kod određenih mjera (vidjeti kriterije dodjele u poglavlju 3.3.).

Horizontalni cilj 2: poticanje razvoja zaleđa i drugih osobito nerazvijenih sredina

Konstantan pad populacije na području LAG-a „ADRION“ osobito je izražen u zaleđu na području jedinica lokalne samouprave Cista Provo, Lovreč, Proložac, Zmijavci, Runovići, Lokvičići, Podbablje, Zagvozd, Šestanovac, Zadvarje, Imotski i Vrgorac koje je istovremeno pogođeno propadanjem pojedinih naselja, slabom urbanom opremljenošću i opadanjem poljoprivredne proizvodnje. Vrlo slična situacija zabilježena je i u jedinicama lokalne samouprave na obalnom području Gradac i Podgora te dijelovima Dugog rata, Omiša, Brela, Baške Vode i Tučepi koji se nalaze iznad D 8 (jadranske magistrale) kao i u svim naseljima ispod 500 stanovnika. Doprinos projektnih prijava ovom cilju unutar određenih mjera također će biti posebno bodovan pri ocjenjivanju projektnih prijava (vidjeti kriterije dodjele u poglavlju 3.3.).

Horizontalni cilj 3: poticanje ekološke proizvodnje i/ili promocija ekoloških proizvoda i/ili proizvoda koji sudjeluju u sustavnima kvalitete

Uzimajući u obzir veliki potencijal za ekološku proizvodnju koja stvara veliku dodanu vrijednost, poticanje takve proizvodnje također je horizontalni cilj LAG-a „ADRION“, jer je tu prepoznata prilika i za pozicioniranje LAG-a „ADRION“ kao područja koje je poznato po ekološkoj poljoprivredi, ali i prepoznatljivim proizvodima uključenima u sustave kvalitete, što bitno jača dodanu vrijednost proizvoda. Unutar određenih mjera, projektne prijave koje jasno doprinose ovom cilju bit će dodatno bodovane (vidjeti kriterije dodjele u poglavlju 3.3.).

Horizontalni cilj 4: doprinos suradnji ključnih sektora i povećanju udjela domaćeg proizvoda u turizmu

S obzirom na uočenu nedovoljnu povezanost domaćih proizvoda i turizma i sve veću potražnju za proizvodima domaćeg podrijetla i bioproizvodima, horizontalni cilj LAG-a „ADRION“ jest povezivanje poljoprivrednih i nepoljoprivrednih djelatnosti. Unutar određenih mjera, projektne prijave koje jasno doprinose ovom cilju bit će dodatno bodovane (vidjeti kriterije dodjele u poglavlju 3.3.).

3.2. Opis mjera

Kroz LRS LAG-a „ADRION“ provodit će se niže opisane mjere koje odgovaraju razini tipova operacija iz PRR-a.

Mjere su odabrane temeljem definiranih prioriteta i ciljeva za područje LAG-a „ADRION“, koji su pak derivirani iz analize stanja područja LAG-a „ADRION“ i SWOT analize. Predložene mjere usklađene su s prihvatljivim mjerama za provedbu kroz LRS, kako je to definirano u Pravilniku o provedbi Podmjere 19.2., Prilogu VI. Popis mjera i podmjera iz Programa koje se mogu provoditi kroz LRS.

Za mjere LRS za koje nije izvršena alokacija sredstava iz pomjere 19.2 PRR, provoditi će kroz nacionalne programe i sredstva te eventualno naknadno preraspoređenim sredstvima iz pomjere 19.2.

Uvjeti prihvatljivosti za sve mjere koje se provode kroz LRS istovjetni su uvjetima prihvatljivosti (vrsta potpore, prihvatljivi korisnici, prihvatljive aktivnosti, prihvatljivi troškovi, prihvatljiv iznos i intenzitet potpore, drugi uvjeti prihvatljivosti) za mjeru, podmjeru ili tip operacije sukladno Programu ruralnog razvoja RH za razdoblje 2014.-

2020., pratećim pravilnicima i podzakonskim aktima za provedbu pojedine mjere, podmjere ili tipa operacije, osim kada je to drugačije definirano ovim opisom mjera. Upravno tijelo LAG-a „ADRION“ po raspisu svakog natječaja može procijeniti hoće li raspisati natječaj po mjerama za sve prihvatljive aktivnosti ili samo pojedine te ograničiti dodatno maksimalan iznos potpore po raspisu pojedinačnih natječaja.

Naime, kod razrade mjera u ovoj Strategiji postoje uvjeti prihvatljivosti koji su specifični za područje LAG-a „ADRION“ te koji dodatno ograničavaju uvjete za mjeru, podmjeru ili tip operacije iz Programa ruralnog razvoja RH za razdoblje 2014.-2020. i pratećih pravilnika.

Takvi specifični uvjeti prihvatljivosti su navedeni uz svaku mjeru u obliku:

- 1) tipova aktivnosti koje mogu biti financirane unutar određenog tipa operacije (Fokusiranje mjere na indentificirane potrebe LAG-a „ADRION“);
- 2) definiranih ciljnih korisnika pojedine mjere LRS;
- 3) iznosa (minimalne i maksimalne) vrijednosti potpore za projekte koji će se provoditi na području LAG-a „ADRION“ unutar svake mjere te intenzitet potpore po mjeri;
- 4) indikativnih alokacija za svaku mjeru (izraženih kroz postotak od ukupnog proračuna za provedbu LRS).

Pored navedenog, uz svaku mjeru koja će biti korištena za postizanje ciljeva Strategije, navodi se “Opravdanje relevantnosti mjere” koje daje poveznicu između analize stanja, uočenih problema, SWOT analize i same mjere, odnosno navodi zašto je određena mjera nužno potrebna za područje LAG-a „ADRION“ i kako ona doprinosi ostvarenju ciljeva LAG-a „ADRION“. Na razini pojedine mjere iskazan je i doprinos međusektorskim ciljevima Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014.-2020., kao i povezanost s fokus područjem i prioritetima PRR-a. Kako bi se omogućilo praćenje i vrednovanje postizanja neposrednih rezultata, kod svake mjere naveden je pokazatelj outputa.

Cilj 2. Povećanje konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje

Prioritet 2.1. Povećanje razvijenosti gospodarskih subjekata u sektoru poljoprivrede kroz restrukturiranje i modernizaciju

Mjera 2.1.2. Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava (6.3.1)

Opravdanje relevantnosti mjere:

Mjera direktno korelira s prepoznatom slabošću malog broja vitalnih i tržišno usmjerenih gospodarstava koja bi se u sadašnjim okolnostima mogla ravnopravno nositi s uvoznom konkurencijom. Nužno je povećati dodanu vrijednost takvih gospodarstava kako bi se osigurala njihova gospodarska održivost. Među malim poljoprivrednicima na području LAG-a „ADRION“ je temeljem dosadašnje aktivnosti uočen velik interes i velika potreba za ovim tipom potpore. Mjera je direktno vezana na cilj 2 – Povećanje konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje.

Fokusiranje mjere na identificirane potrebe LAG-a „ADRION“:

Za područje LAG-a „ADRION“ s obzirom na poznavanje potreba malih poljoprivrednih gospodarstava, u ovoj mjeri financirat će se kupnja domaćih životinja, višegodišnjeg sjemena i sadnog materijala višegodišnjeg bilja, kupnja, građenje i/ili opremanje zatvorenih/zaštićenih prostora i objekata te ostalih gospodarskih objekata uključujući vanjsku i unutarnju infrastrukturu u sklopu poljoprivrednog gospodarstva u svrhu obavljanja poljoprivredne proizvodnje i/ili prerade proizvoda, kupnja ili zakup poljoprivrednog zemljišta, kupnja poljoprivredne mehanizacije, strojeva i opreme, podizanje novih i/ili restrukturiranje postojećih višegodišnjih nasada, uređenje i poboljšanje kvalitete poljoprivrednog zemljišta u svrhu poljoprivredne proizvodnje, građenje i/ili opremanje objekata za prodaju i prezentaciju vlastitih poljoprivrednih proizvoda uključujući troškove promidžbe vlastitih poljoprivrednih proizvoda, stjecanje potrebnih stručnih znanja i sposobnosti za obavljanje poljoprivredne proizvodnje i prerade proizvoda, operativno poslovanje poljoprivrednog gospodarstva*.

Doprinos međusektorskim ciljevima:

Poticanje razvoja malih poljoprivrednih gospodarstava može otvoriti prostor za veće međusobno povezivanje i suradnju, a time i inovacije. Kod ulaganja u opremu poticat će se učinkovita i okolišno prihvatljiva oprema.

Doprinos fokus području i prioritetima PRR-a:

Mjera jača konkurentnost i održivost malih PG-a, doprinosi fokus području 2A i prioritetu 2 te odgovara na Potrebu 06.

Korisnici: Mala poljoprivredna gospodarstva upisana u Upisnik poljoprivrednih gospodarstava, ekonomske veličine iskazane u ukupnom standardnom ekonomskom rezultatu poljoprivrednog gospodarstva od 2.000 eura do 7.999 eura

Mjerljivi neposredni rezultati: 61 poljoprivrednih gospodarstava koja su investirala u restrukturiranje, modernizaciju ili razvoj poslovanja

Iznosi potpore: 15.000,00 EUR, do 100% prihvatljivih troškova

Indikativna alokacija za mjeru (% od ukupnog proračuna za provedbu mjere 19.2. PRR-a): 74,13%

**Napomena: Aktivnosti stjecanje potrebnih stručnih znanja i sposobnosti za obavljanje poljoprivredne proizvodnje i prerade proizvoda i operativno poslovanje poljoprivrednog gospodarstva ne mogu se prikazati kao jedine aktivnosti prikazane u poslovnom planu.*

Cilj 3. Poboljšanje kvalitete života kroz podizanje društvenog i okolišnog standard

Prioritet 3.2. Razvoj potrebne društvene infrastrukture (športski, kulturni, obrazovni i socijalni sadržaji)

Mjera 3.2.1. Ulaganja u pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, uključujući slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti te povezanu infrastrukturu (7.4.1.)

Opravdanje relevantnosti mjere:

Analiza stanja otkriva slabu urbanu opremljenost naselja u zaleđu što smanjuje kvalitetu življenja. Evidentan je i nedostatak javnih prostora nužan za raznolike društvene aktivnosti i podizanje standarda života na području LAG-a „ADRION“. SWOT analiza identificira potrebu za jačanjem društvene infrastrukture (športskih, kulturnih, socijalnih i drugih sadržaja) te uslužnih sadržaja kako bi se povećao pristup uslugama u smislu udaljenosti i dostupnosti te smanjili negativni učinci na socijalnu uključenost. Mjera doprinosi cilju 3 jer navedeni zahvati doprinose podizanju životnog standarda zbog povećanja dostupnosti društvene infrastrukture.

Fokusiranje mjere na identificirane potrebe LAG-a „ADRION“:

Ova mjera fokusirati će se na građenje i/ili opremanje: građevina za ostvarivanje organizirane njege, odgoja, obrazovanja i zaštite djece do polaska u osnovnu školu (dječji vrtić, rekonstrukcija i opremanje prostora za izvođenje programa predškole u osnovnoj školi te rekonstrukcija i opremanje prostora za igraonicu pri knjižnici, zdravstvenoj, socijalnoj, kulturnoj i sportskoj ustanovi, udruzi te drugoj pravnoj osobi u kojima se provode kraći programi odgojno-obrazovnog rada s djecom rane i predškolske dobi); građenje i/ili opremanje: vatrogasnog doma, društvenog doma / kulturnog centra, planinarskog doma i skloništa, turističkog informativnog centra, dječjeg igrališta, sportske građevine, objekta za slatkovodni sportski ribolov (ribički dom, nadstrešnica i drugo.), biciklističke staze (koje nisu sastavni dio ceste), tematskog puta i parka, javne zelene površine (park i slično), pješačke staze (koje nisu sastavni dio ceste), pješačke zone, otvorenog odvodnog kanala (koji nije sastavni dio ceste), groblja (komunalna infrastruktura i prateće građevine), tržnice i javne prometne površine (trg, pothodnik, nadvožnjak, javne stube i prolaz koji nisu sastavni dio ceste).

Doprinos međusektorskim ciljevima:

Pružanje usluga na inovativan način omogućit će ciljane investicije na ovom području.

Doprinos fokus području i prioritetima PRR-a: mjera povećava lokalni razvoj te doprinosi fokus području 6B i prioritetu 6.

Korisnici: Jedinice lokalne samouprave, trgovačka društva u većinskom vlasništvu JLS, javne ustanove neprofitnog karaktera u kojima su osnivači JLS osim javnih vatrogasnih postrojbi, lokalnih i regionalnih razvojnih agencija, organizacije civilnog društva i vjerske zajednice koje se bave humanitarnim i društvenim djelatnostima od posebnog interesa za lokalno stanovništvo i čije su djelatnosti sukladno ciljnim skupinama i klasifikaciji djelatnosti udruga, povezane sa prihvatljivim ulaganjem, LAG

Mjerljivi neposredni rezultati: realizirano minimalno 5 investicija radi poboljšanja temeljnih usluga u oblasti društvenih djelatnosti na području LAG-a „ADRION“

Iznosi potpore: Min. 15.000,00 EUR, max. 100.000,00 EUR, do 100% prihvatljivih troškova

Indikativna alokacija za mjeru (% od ukupnog proračuna (% od ukupnog proračuna za provedbu mjere 19.2. PRR-a): 25,87%

²¹ <http://www.sumari.hr/sumlist/sadrzaj.asp?gb=B200007>

3.3. Opis odabira projekata na nivou LAG-a „ADRION“

U postupku odabira projekata koji će se provoditi na nivou LAG-a „ADRION“, uvažavat će se uvjeti definirani LAG natječajem te unutarnjim Pravilnicima za odabir projekata, usklađeni s Pravilnikom o provedbi Podmjere 19.2.3.4.

- projekt će biti odabran za financiranje samo ukoliko natpolovična većina članova Upravnog odbora s pravom glasa (najmanje 51% članova mora imati pravo glasa) odobri projekt
- odabir projekta bit će proveden na temelju niže navedenih objektivnih, transparentnih i mjerljivih kriterija, a sukladno niže opisanoj proceduri;
- prilikom odlučivanja o odabiru projekta neće biti sukoba interesa;
- svaki projekt će morati imati minimalno 5 bodova

Za svaku mjeru LAG-a „ADRION“ za koju je raspisan natječaj, Upravni odbor LAG-a „ADRION“ predlaže **Ocjenjivački odbor**.

Odabir projekata provodi se u četiri faze:

- 5) Prva faza je **Administrativna kontrola projekata** u kojoj LAG administratori/zaposlenici LAG-a „ADRION“ provjeravaju pravovremenost i potpunost prijave te prihvatljivost nositelja prema kriterijima isključenja (vidjeti niže Kriteriji isključenja). Svaki LAG administrator ispunjava vlastite kontrolne liste.
- 6) Druga faza je **Ocjenjivanje projekata** koje obavljaju članovi Ocjenjivačkog odbora LAG-a „ADRION“ kojeg imenuje Upravni odbor LAG-a „ADRION“. Svaki član Ocjenjivačkog odbora popunjava evaluacijski obrazac u kojem dodjeljuje i obrazlaže bodove za pojedini projekt. Nakon ocjenjivanja formira se rang lista sukladno kriterijima koja se upućuje UO. Ocjenjivački odbor može biti sastavljen od administratora/zaposlenika LAG-a „ADRION“ koji provode prvu fazu odabira – administrativnu kontrolu projekata.
- 7) Treća faza je **Odabir projekata** od strane Upravnog odbora LAG-a „ADRION“ temeljem rang liste s jasnim obrazloženjima koju je pripremio Ocjenjivački odbor.
- 4) Četvrta faza odabira projekata sastoji se od **Prigovora**. Prigovore rješava tročlano Povjerenstvo za prigovore koje se sastoji od članova Nadzornog odbora koji se biraju međusobno

Procedure za izbjegavanje sukoba interesa

Kriteriji i bodovi, odnosno sama procedura ocjenjivanja postavljena je na način da je onemogućeno pogodovanje bilo kojeg dionika prilikom donošenja odluke o odabiru projekata. Na natječaje koje će raspisati LAG svi se mogu javiti pod jednakim uvjetima, a bodovi se dodjeljuju jasno bez osobne procjene.

Time je osigurana objektivnost pri odabiru i u slučaju kada osoba nije prijavitelj, a na drugi način je vezana s prijaviteljem projekta.

Ukoliko je član Upravnog odbora koji sudjeluje u odabiru projekata u sukobu interesa on se izuzima iz daljnjeg postupka te ga može zamijeniti zamjenski član iz istog sektora.

Svi koji sudjeluju u procesu odabira projekata dužni su potpisati Izjavu o nepristranosti i povjerljivosti. LAG će voditi registar evidencije potencijalnog sukoba interesa.

U situaciji kada je LAG istovremeno i tijelo koje je raspisalo natječaj, ali i prijavitelj na natječaj, što je moguće samo kod Mjere 3.2.1. ocjenjivanje će provesti Ocjenjivački odbor koji je u potpunosti neovisan od LAG-a „ADRION“ te će Agencija za plaćanje provesti kontrolu ocjenjivanja projekta.

Svi prijavitelji dobiti će ocjene vlastitog projekta, ali i ocjene svih ostalih prijavljenih projekata po kriterijima.

Kriteriji dodjele

Kriteriji dodjele dani su u prilogu okvirno. Upravno tijelo ih sukladno nadležnim Pravilnicima može mijenjati bez izmjene LRS.

Interne procedure i kriteriji izradit će se sukladno važećim Smjernicama.

Kriteriji za dodatno bodovanje projekata

S obzirom na specifičnost pojedinih tipova operacija, definirani su dodatni kriteriji za ocjenjivanje projekata koji se provode u okviru natječaja na razini LAG-a „ADRION“. Odabrani kriteriji prvenstveno su povezani s horizontalnim ciljevima (HC) LRS LAG-a „ADRION“.

- *Doprinos generacijskoj obnovi na poljoprivrednom gospodarstvu (HC1).*

Prema ovom kriteriju bodovati će se nositelji poljoprivrednog gospodarstva koji na datum prijave projekta ima manje od 30 godina, odnosno manje od 40 godina.

- *Doprinos poticanju razvoja zaleđa i drugih osobito nerazvijenih sredina (HC2).*

Po ovom kriteriju dodatno će se bodovati ako projekt pridonosi poticanju razvoja jedne od sljedećih jedinica lokalne samouprave Cista Provo, Lovreć, Proložac, Zmijavci, Runovići, Lokvičići, Podbablje, Zagvozd, Šestanovac, Zadvarje, Imotski, Vrgorac, Gradac i Podgora te iz dijelova Dugog rata, Omiša, Brela, Baške Vode i Tučepi koji se nalaze iznad D 8 (jadranske magistrale) kao i iz svih naselja ispod 500 stanovnika.

- *Doprinos poticanju ekološke proizvodnje ili promociji ekoloških proizvoda i/ili proizvoda koji sudjeluju u sustavima kvalitete (HC 3).*

Ovaj kriterij osigurati će dodatne bodove prijaviteljima koji su registrirani kao eko proizvođač ili proizvođač u prijelaznom periodu ili su u projektu kratkih lanaca opskrbe uključeni i ekološki proizvodi (mjere ekološke poljoprivrede), te za ulaganje koje je povezano s proizvodima koji sudjeluju u sustavima kvalitete.

- *Doprinos suradnji ključnih sektora i povećanju udjela domaćeg proizvoda u turizmu (HC 4).*

Prema ovom kriteriju bodovati će se nositelj ili član poljoprivrednog gospodarstva kojim ima registriranu nepoljoprivrednu djelatnost na poljoprivrednom gospodarstvu i/ili ako i nositelj ili član OPG-a bavi se turizmom kao dopunskom djelatnošću (paušalist, ima obrt ili tvrtku koja se bavi turizmom).

Pored gore navedenih kriterija iz horizontalnih ciljeva u obzir su uzete i druge važne kategorije koje su prilikom analize stanja i SWOT-a prepoznate kao razvojni potencijal te se dodaju i posebni kriteriji (PK) za dodatno bodovanje. Isto tako kao posebni kriteriji se uzimaju oni koji su izraz specifičnosti za pojedine mjere / tipa operacije usklađeni sa nacionalnim pravilnicima.

Posebni kriteriji za pojedine mjere prvenstveno se odnose se na: *provedbu projekta u poljoprivrednom sektoru prioritetnom za razvoj LAG-a „ADRION“, otvaranje novih radnih mjesta, veličinu gospodarstva SO (standardni ekonomski rezultat), aktivnosti iz poslovnog plana imaju pozitivan utjecaj na okoliš, stručna sprema i radno iskustvo nositelja/odgovorne osobe poljoprivrednog gospodarstva ili člana obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva nositelja aktivnosti, spremnost projekta, doprinos kvaliteti života sadržajima društvenih djelatnosti, dosadašnje korištenje EAFRD-a kao i na druge pokazatelje koji su dati u prilogu.*

Detaljno razrađeni kriteriji po mjerama LRS (TO iz PRR) dati su u PRILOGU-VI.

Za mjere za koje nisu razrađeni dodatni kriteriji za ocjenjivanje na razini LAG-a „ADRION“ projekti će se bodovati prema kriterijima koji su propisani nacionalnim pravilnicima.

Sve izmjene alokacije i kriterija te ostale izmjene koje su dopuštene nadležnim pravilnicima donosi upravno tijelo u zavisnosti o okolnostima u vrijeme raspisa natječaja.

Prijavitelji, čiji projekti nisu odabrani za financiranje, imaju pravo uložiti prigovor o kojem će odlučivati tročlano **Povjerenstvo za rješavanje prigovora**, koje će biti sastavljeno za svaki natječaj. Članovi Povjerenstva biraju se iz redova Nadzornog odbora LAG-a „ADRION“, međusobno

Detalji vezani uz provedbu natječaja i postupak odabira te uloge pojedinih tijela bit će definirani zasebnim Pravilnikom na razini LAG-a „ADRION“.

3.4. Opis tema planiranih projekata suradnje i način odabira projekata suradnje

Vodeći se analizom stanja i prepoznatim razvojnim potrebama i potencijalima, LAG „ADRION“ odabrao je nekoliko ciljeva i tematskih područja suradnje s LAG-ovima i drugim partnerima s kojima će zajednički prijavljivati projekte unutar mjere 19.3., a jedan dio partnera je već identificiran što navodimo dalje.

Projekti suradnje s obzirom na partnere s kojima će biti prijavljivani imat će županijski, nacionalni ili transnacionalni karakter (unutar i izvan EU). Osnova za suradnju temelji se na dosadašnjoj suradnji i na prepoznatim zajedničkim interesima svih uključenih strana s kojima se planiraju započeti prvi projekti suradnje.

- Unutar SDŽ, LAG „ADRION“ prepoznaje mogućnost kvalitetne suradnje s LAG-om Cetinska Krajina, odnosno, dionicima razvoja na tom području s obzirom na organiziranost i međusobnu povezanost proizvođača i sektora unutar njih.
- Na međužupanijskoj razini prepoznata je mogućnost za suradnju s LAG-ovima/dionicima razvoja s područja Središnje Istre i Baranje te iz Dubrovačko – neretvanske županije. S LAG-om Središnja Istra i LAG-om Baranja, LAG „ADRION“ je dosad surađivao na manifestacijama, uz koje su članovi LAG-a dobili znanja o novim procesima proizvodnje (eko-proizvodnja, masline, vino...), diversifikaciji turizma (gastro-, lovni...), a s Dubrovačko- neretvanskom županijom LAG graniči i nužni su projekti zajedničke turističke ponude, ali i kratkih lanaca opskrbe jer se bogata poljoprivredna zemljišta LAG-a „ADRION“ naslanjaju na ona u DNŽ.
- Projekti transnacionalne suradnje bit će ostvareni s partnerima iz Slovenije, Francuske i Poljske, ali i BiH gdje je trenutno proces formiranja LAG-ova još u tijeku, no suradnja s LAG-ovima iz BiH je jako važna za strateško pozicioniranje LAG-a „ADRION“ kao predvodnika Županije u suradnji s graničnim područjem.

Zahvaljujući sudjelovanju predstavnice LAG-a „ADRION“ u ELARD-u, ali i sporazuma Splitsko – dalmatinske županije (Sporazum o suradnji između Departementa Hérault, Francuska, temelji se na istraživanju o sličnosti područja i navodi suradnju LAG-ova) s područjima izvan Hrvatske ova suradnja je već okvirno dogovorena.

Ukoliko dođe do promjene postojećih uvjeta suradnje, LAG će pronaći jednakovrijedne partnere /jednakovrijedno područje – područje sličnih karakteristika.

U dogovoru s gore navedenim partnerima, definirana su sljedeća tematska područja suradnje:

1. Formiranje proizvođačkih organizacija

LAG će surađivati sa zadrugama, proizvođačima, udrugama i ostalim subjektima na osmišljavanju i uspostavljanju proizvođačkih organizacija na području LAG-a „ADRION“

2. Kratki lanci opskrbe i poboljšanje kvalitete prostora za prodaju poljoprivrednih proizvoda (kao što su domaće tržnice)

Naglasak je ovdje na transferu znanja i iskustva transnacionalnih partnera te na jačanju kapaciteta samog LAG-a „ADRION“ koji će davati podršku kod uspostave kratkih lanaca opskrbe na svom području.

3. Projekti ruralnog turizma

Kroz ovo područje suradnje definirat će se turistički projekti važni za oba uključena područja, usmjereni na revitalizaciju tradicijskih obrta, diversifikaciju turizma, valorizaciju NATURA 2000 područja i pozicioniranje LAG-a „ADRION“ kao NATURA 2000 područja.

4. Kreiranje novih proizvoda/procesa obrada

Kroz ovo područje potaknut će se suradnja između proizvođača istih primarnih proizvoda ili onih koji iste proizvode prerađuju kako bi se stvorili novi proizvodi ili postojećima povećala kvaliteta. U prethodnoj suradnji s LAG-om Središnja Istra proizvođač s područja LAG –a „ADRION“ upoznao se s postupkom eko-konzerviranja crne masline koja se danas prodaje u inozemstvu.

Ciljevi suradnje su poticanje osnivanja novih proizvođačkih organizacija na području LAG- a, olakšano formiranje kratkih lanaca opskrbe između najmanje 5 proizvođača i 5 korisnika na području LAG-a „ADRION“, poboljšanje kvalitete prodajnih mjesta (domaćih tržnica), promocija objekata ruralnog turizma kroz povezivanje ponude i izradu promotivnih materijala zajedničke ponude, poboljšanje kvalitete proizvoda/stvaranje novih proizvoda.

Načela obrade i odabira projekata suradnje obuhvaćaju doprinos strateškim ciljevima LAG-a „ADRION“, doprinos horizontalnim ciljevima EU i LAG-a „ADRION“ te doprinos gore definiranim ciljevima suradnje. **Načela odabira projekata suradnje provodit će se prema** zajedničkim karakteristikama područja/dionika koji surađuju, kapacitetima partnera za provedbu projekata, dugoročnom definiranju potencijalnih područja međusobne suradnje, uključenosti većeg broja dionika/korisnika projekata, povećanju zajedničke prepoznatljivosti i podizanju svijesti o važnostima zajedničke suradnje, inovativnosti i diversifikaciji te mogućnostima prenošenja znanja partnera projekta ostalim dionicima razvoja na području.

3.5. Usklađenost s nadređenim strateškim dokumentima

Lokalna razvojna strategija LAG-a „ADRION“ (LRS) izrađuje se i donosi u cilju provedbe dijela mjera ruralnog razvoja iz Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske s razine LAG-a „ADRION“, stoga kao prvo i najvažnije ciljevi, prioriteti i mjere LRS trebaju biti usuglašeni s prioritetima i mjerama iz PRR. Isto tako je prioritetno usklađenje s županijskom razvojnom strategijom, odnosno Razvojnom strategijom Splitsko dalmatinske županije 2011. – 2013. (na snazi).

U nastavku se daje pregled usklađenosti LRS s nadređenim strateškim dokumentima. Kao prvo razmotrit će se usklađenost i povezanost s Programom ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2014-2020.

Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2014-2020 je strateški okvir za planiranje Definirani, ciljevi, prioriteti i mjere LRS-a dovedeni su u vezu s prioritetima, fokus područjima, mjerama i poprečnim ciljevima iz PRR-a (PRILOG III. 4. - Tablica 1.) .

Iz prikaza (PRILOG III. 5. - Tablica 1.). vidljivo je da su:

- Cilj 2. Povećanje konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje, Prioritet 2.1. Povećanje razvijenosti gospodarskih subjekata u sektoru poljoprivrede kroz restrukturiranje i modernizaciju usklađeni s fokus područjem **2A- Poboljšanje gospodarskih rezultata svih poljoprivrednih gospodarstava i olakšavanje restrukturiranja i modernizacije, osobito u cilju**

povećanja sudjelovanja u tržištu i tržišne usmjerenosti, kao i poljoprivredne diversifikacije;

- Cilj 3. Poboljšana kvalitete života kroz podizanje društvenog i okolišnog standarda i Prioritet 3.2. Razvoj potrebne društvene infrastrukture (športski, kulturni, obrazovni i socijalni sadržaji) usklađeni sa fokus područjem **6B** -*poticanje lokalnog razvoja u ruralnim područjima;*

Definiranjem mjera LRS prepoznata su fokus područja iz PRR-a. Na osnovu odabranih mjera u okviru fokus područja prepoznate su potrebe iz PRR na koje se mjerama može utjecati. Iz takove veze vidljiva je povezanost s poprečnim (horizontalnim) ciljevima PRR što se vidi u tablici (PRILOG III. 4. - Tablica 1.).

Doprinos mjera LRS poprečnim ciljevima PRR dan je u donjem tabelarnom prikazu u PRILOG III. 4. - Tablica 2.

Razvojna strategija Splitsko dalmatinske županije 2011. – 2013.

Razvojna strategija Splitsko dalmatinske županije 2011. – 2013. (RSSDŽ) ključni je planski dokument za Županiju usklađen unutar Strategije regionalnog razvoja RH s ciljem dugoročnog društveno-gospodarskog razvoja županije. Svrha usklađivanja na regionalnoj razini, omogućuje objedinjavanje poticajnih financijskih sredstava lokalne i regionalne razine, kako bi se postigli najbolji sinergijski učinci prema sredstvima nacionalne i međunarodne razine, odnosno, pridonijela realizaciji dugoročnih strateških ciljeva nadređenih razina.

Strategija razvoja Županije donesena je za razdoblje 2011. do 2013., međutim, kako do danas nije donesena nova strategija, ova strategija je i danas na snazi.

Iz analize je vidljivo da su ciljevi LRS, odnosno i Cilj 2: „Povećanje konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje“ sa 1. ciljem RSSDŽ: „Konkurentno gospodarstvo“ i Cilj br.3: „Poboljšanje kvalitete života kroz podizanje društvenog i okolišnog standarda“ sa ciljevima RSSDŽ br. 2: „Razvoj infrastrukture, zaštita prirode i okoliša“ i br. 3: „Razvoj ljudskih resursa i povećanje kvalitete života“.

Oba cilja LRS u cjelini se usklađeni sa Prioritetom 1.5. RSSDŽ: „Razvoj ruralnog područja“, odnosno njegovim mjerama: 1.5.1. Jačanje lokalne zajednice, 1.5.2. Održivi razvoj ruralnog područja kroz poboljšanje uvjeta života i rada.

Pregled usklađenosti ciljeva i prioriteta LRS s ciljevima, prioritetima i mjerama Razvojne strategije Splitsko dalmatinske županije dat je u (PRILOG III. 4. - Tablica 3.)

Usklađenost s ostalim strateškim europskim, nacionalnim i lokalnim dokumentima Strateški ciljevi i prioriteti LRS imaju podršku u ciljevima i prioritetima strateških EU i nacionalnih dokumenata, i to: Europa 2020, Partnerski sporazum između RH i EK, Strategija regionalnog razvoja RH, Strategija razvoja turizma RH do 2020. godine, Strategija razvoja poduzetništva u Republici Hrvatskoj 2013.-2020.

(Pregled usklađenost s nadređenim strateškim EU i nacionalnim dokumentima dat je prilogu (PRILOG III. 4.1. – Tablice 4.,5.,6. i 7.)

Radi sinergijskih učinaka LRS bi svakako trebala biti usklađena sa strateškim razvojnim dokumentima gradova i općina na području LAG-a „ADRION“. Cilj usklađivanja na lokalnoj razini je da mjere LRS LAG-a „ADRION“ i mjere LRS gradova/općina koje imaju slična fokus područja postignu sinergijski učinak, a izbjegavaju preklapanja. Najveći broj gradova/općina na području LAG-a „ADRION“ nemaju izrađene lokalne razvojne strategije nove generacije (osim Podbablja), dok samo grad Imotski, općine Runović, Zmijavci, Lokvičić i Sestanovac imaju zastarjele PUR-ove.

(Pregled usklađenost sa strateškim lokalnim razvojnim dokumentima dan je prilogu (PRILOG III. 4.1. – Tablice 8. i 9.)

Prilikom izrade i donošenja novih Lokalnih razvojnih strategija gradova/općina (PUR, SRP i sl.) bit će potrebno uskladiti se s ovom LRS, kako bi se postigli sinergijski učinci i izbjeglo preklapanje.

4. OPIS UKLJUČENOSTI LOKALNIH DIONIKA U IZRADU LRS-a

4.1. Opis sudjelovanja različitih interesnih skupina u izradi LRS-a i primjena načela „odozdo prema gore“

U procesu izrade Lokalne razvojne strategije LAG-a „ADRION“ osmišljene su i provedene aktivnosti koje su omogućile sudjelovanje različitih interesnih skupina primjenom principa „odozdo prema gore“ po načelima LEADER pristupa (sukladno Smjernicama za lokalni razvoj pod vodstvom zajednice) kako bi LRS definirala specifična obilježja, potencijale i prepoznatljivosti područja LAG-a „ADRION“, ukazala na probleme s kojima se svakodnevno susreće najveći broj ljudi i kako bi se u skladu s identificiranim problemima što bolje odredile mjere intervencije. Ovim pristupom stanovnici područja umjesto pasivnih „korisnika“ politike postaju aktivni partneri i pokretači njezina razvoja, što kod ljudi budi osjećaj lokalnog identiteta i ponosa, kao i osjećaje vlasništva nad problemima i aktivnostima za njihovo rješavanje. Zajedničkim djelovanjem za istim stolom, ravnopravno s drugim partnerima, jača se povjerenje među ljudima, privatnim poduzetnicima, javnim institucijama i sektorskim interesnim skupinama, odnosno jača se „socijalni kapital“ kao ključni faktor institucionalne djelotvornosti.

Suradnjom različitih sektora na izradi strategije, njihovim horizontalnim (međusektorskim) i okomitim povezivanjem lokalnih, regionalnih i nacionalnih institucija, nastojali su se stvoriti temelj za budući održivi razvoj područja s kvalitetnom bazom ideja i mogućih rješenja na kojima se treba graditi planiranje budućnosti područja LAG-a „ADRION“.

U pripremi izrade LRS, prije početka izrade, Upravni odbor LAG-a „ADRION“ na sjednici 1. listopada 2015. od strane potencijalnih izrađivača LRS upoznat je sa značenjem i načinom izrade LRS. Isto tako, Upravni odbor je odlučio da će se LRS izrađivati pod vodstvom **Partnerskog vijeća** kojeg predstavlja Upravni odbor s mogućnošću proširenja sukladno iskazanom interesu lokalnih dionika i potrebama pri izradi strategije. Zapisnik u PRILOGU IV.-1.

Kod izrade ove LRS, za uključivanje dionika primijenjen je pristup kombiniranja participativnih razina: informiranje, konzultacije i osnaživanje.

Primijenjene su sljedeće metode uključivanja: *Seminari - radionice* uz primjenu metoda sudjelovanja (radne skupine - fokus grupe), radi analize postojećih snaga i slabosti te u svrhu stvaranja novih ideja i rada na aktivnostima; *Razgovori s lokalnim dionicima* (lokalnim dužnosnicima službenicima JLS, zaposlenicima razvojnih agencija, itd.) s ciljem definiranja problema, ideja i vizija o području; *Elektronski upitnici* kako bi se ispitala očekivanja ciljnih skupina; *Sastanci operativnih tijela LAG-a „ADRION“* (odbor za izradu LRS, UO, Skupština) kako bi se analizirali procesi uključivanja i donošenja strateških odluka; *Postupak konzultacija dionika* koji uključuje medije (objave, članci, web stranice, društvene mreže).

4.1.1. Informiranje

Kroz postupak pripreme LRS razmijenjene su informacije kako bi dionici i ostali zainteresirani bili informirani o početku i tijeku izrade LRS kao i načinima uključivanja. Najčešći oblik informiranja bio je putem web stranice LAG-a „ADRION“, na društvenim mrežama, putem e-

maila i člancima u lokalnim novinama, i to:

- Za vrijeme pripremi i izrade LRS postavljeno je 10 linkova na kojim su pružene informacije i pozivi za sudjelovanje u izradi, koji su imali ukupno 3347 pogleda, vidi (PRILOG IV.- 2.1).
- Na Facebook stranici LAG „ADRION“ pružane su informacije vezane za izradu LRS. Ukupan broj osoba koje su vidjele objave na Facebook stranicama LAG-a „ADRION“ vezane uz izradu LRS je 7044, vidi (PRILOG IV.- 2.2).
- LAG „ADRION“ putem e-maila je obavijestio ukupno cca. 460 osoba u vezi izrade LRS.

4.1.2. Konzultacije

Konzultacijama pomoću anketa, upitnika, razgovora s fokus grupama, razgovorima i kontaktima sa raznim dionicima prikupljane su informacija za ocjenu stanja na području LAG- a problemima i razvojnim potrebama. Održane su ukupno 22 pojedinačne i skupne konzultacije sa 30 dionika iz javnog sektora, 25 dionika iz privatnog sektora i 5 dionika iz civilnog sektora (uz to je putem web upitnika konzultirano 67 dionika iz civilnog sektora). Detaljnije o provedenim konzultacijama vidi PRILOG IV.-3.

4.1.3. Osnaživanje

U postupku formuliranja strategije kao ključne faze javno-političkog (policy) procesa osigurana je mogućnost aktivnog sudjelovanja dionika u procesu donošenja odluka s njihovim snažnim utjecajem na temeljne elemente strategije (SWOT analiza, problemi, strateške smjernice i ciljevi). Organizirani su seminari – radionice i rad s fokus grupama. Radionice i fokus grupe pripremane su i moderirane od strane stručnog izrađivača, uz pomoć tajništva LAG-a „ADRION“.

U tu svrhu organizirano je 5 radionica:

- 10.12.2015. - prvi radni sastanak Partnerskog vijeća, sa 20 sudionika. Tema: vrednovanje SWOT analize. Izvješće (PRILOG IV.-4.)
- 15. i 16. 12.2015. - Održan je sastanak sa fokus grupom poljoprivrednika, sa 17 sudionika. Tema: dodatno vrednovanje SWOT analize, te rasprava o problemima i mogućnostima. Izvješće (PRILOG IV.-5.)
- 18.12.2015. - održan je seminar-radionica, sa 23 sudionika. Tema: Definiranje ključnih problema LAG-a „ADRION“. Izvješće (PRILOG IV. -6.)
- 12.01.2016. - održan je seminar - radionica sa gospodarstvenicima – poljoprivrednicima, sa 34 sudionika. Tema: Definiranje ključnih problema vezanih za gospodarstvo LAG-a. Izvješće (PRILOG IV. – 7.)
- 26.01.2106. - održan je treći radni sastanak Partnerskog vijeća, sa 18 sudionika. Tema: Valorizacija predloženih strateških smjernica (ciljeva). Izvješće (PRILOG IV. -8.)

4.2. Opis partnerstva

Lokalna akcijska grupa „ADRION“ je partnerstvo predstavnika javnog, gospodarskog i civilnog sektora. Partnerstvo unutar LAG-a „ADRION“ obuhvaća područje devetnaest (19) jedinica lokalne samouprave smještenih u jugoistočnom dijelu Splitsko dalmatinske županije: Grad Omiš, Imotski i Vrgorac Općine Dugi Rat, Brela, Baška Voda, Tučepi, Podgora, Gradac, Zadvarje Šestanovac, Zagvozd, Lovreć, Cista Provo, Lokvičić, Proložac, Podbablje, Runovići i Zmijavci, na čijem području živi ukupno 72.774 stanovnika u 124 naselja. Lokalna akcijska grupa je osnovana s ciljem osiguravanja protoka informacija i transfera znanja za napredak u razvoju gospodarstva i lokalne

zajednice, razvijanja sinergije i umrežavanja između svih dionika kojima je u interesu doprinijeti razvoju područja LAG-a „ADRION“, višedioničkog planiranja ukupnog razvoja LAG područja, iskorištavanja i razvijanja postojećih potencijala za održivi ruralni razvoj, jačanja financijskih i ljudskih kapaciteta za provedbu projekata ruralnog razvoja i dr.

Način provedbe partnerskog odnosa između članova LAG-a „ADRION“ definiran je odredbama Statuta LAG-a „ADRION“ (vidi PRILOG IV.-9.) i načelima LEADER Pristupa.

Za provedbu postupka izrade LRS određeno je Partnersko vijeće koje predstavlja Upravni odbor. Upravni Odbor ima 23 člana koje iz svog sastava bira Skupština. Od ukupno 23 člana iz civilnog sektora dolazi 9 članova (39%), gospodarskog 8 članova (35%) i javnog 6 članova (26%). U upravnom odboru ima 13 žena ili (57%).(do rujna 2017. g.)

Osnovna svrha partnerstva sva tri sektora (javni, privatni i civilni) je pružanje pomoći građanima, udrugama, poduzetnicima i ostalim zainteresiranim dionicima kako bi kroz lokalna javno - privatna partnerstva osmislili, donijeli i proveli strategiju održivog razvoja LAG-a „ADRION“, temeljenu na njegovim osobitostima. Pristup na temelju područja trebao bi potaknuti snažan osjećaj pripadnosti lokalnog stanovništva.

Sudjelovanjem javnog, privatnog i civilnog sektora u aktivnostima izrade strategije LAG-a „ADRION“ potakla se suradnja među tim sektorima. Posebno je značajno da se povezivanjem sektora razvojne problema razmatralo s različitih aspekata, pri čemu je osiguran uravnotežen pristup definiranju ključnih problema. Rad po skupinama za područja gospodarstva, okoliša i infrastrukture, te društvenih djelatnosti (u kojima su zastupljeni predstavnicima tri sektora) osigurano je da se svako razmatrano područje analizira sa aspekata nositelja različitih interesa.

Primjenom načela bottom-up pristupa i uključivanjem dionika privatnog, javnog i civilnog sektora postignuto je jedno od ključnih ostvarenja, a to je vlasništvo nad strateškim dokumentima. Time se osigurava potreban legitimitet, na način da lokalni dionici sudjeluju u donošenju odluka vezanih sa strategiju i odabiru prioritete koji se provode na njihovom području. Ovim pristupom lokalno partnerstvo formulira mjere ruralnog razvoja na način koje će navise odgovarati potrebama lokalne zajednice na području LAG-a „ADRION“.

U fazi definiranja strateških smjernica, povezivanjem sektora kroz partnersko vijeće u plenarnoj raspravi došlo je do međusobne suradnje i prijenosa znanja i ideja, što je za rezultat imalo sinergijski učinak za definiranje zajedničkih razvojnih ideja i ciljeva. Posebno treba istaknuti suradnju gospodarskog sektora obalnog dijela i zaleđa čime se postiglo umrežavanje gospodarskih subjekata komplementarnih gospodarskih djelatnosti. Privatni sektor će imati korist od provođenja većine mjera LRS kojim je cilj umrežavanje i jačanje gospodarskih subjekata (poljoprivrednih proizvođača i turizma). Kroz mjere ulaganja u društvenu infrastrukturu jačati će javni i civilni sektor.

5. AKCIJSKI PLAN PROVEDBE LRS

Akcijski plan pokriva razdoblje od druge polovice 2017. do kraja 2023. godine. Za razdoblje do kraja 2020. g., Akcijski plan prikazan je na polugodišnjoj razini radi boljeg planiranja provedbe i praćenja aktivnosti, outputa i učinaka.

Pokazatelji outputa navedeni u Akcijskom planu odnose se na razinu outputa aktivnosti iz pojedine mjere i povezani su s poglavljem 3.2. Opis mjera, odnosno, indikatorima za pojedine mjere, dok se u Akcijskom planu navodi vremenski period u kojem LAG prikuplja indikatore o provedenim aktivnostima i projektima. Iz ovih pokazatelja jasno je vidljiva procjena broja projekata koji će se provoditi unutar određene mjere.

Pokazatelji učinka navedeni u Akcijskom planu odnose se na indikatore ostvarenja ciljeva koji su opisani u poglavlju 3.1. Ciljevi s indikatorima, te se donosi vremenski period u kojem LAG prikuplja podatke o ostvarenim učincima.

Akcijski plan donosi pregled potrebnih sredstava prema mjerama, odnosno, tipovima operacija koje će se provoditi. Alokacija sredstava na pojedinu mjeru pritom je usklađena s analizom stanja, prepoznatim prioritetnim područjima, potencijalima koje LAG ima te iskazanim interesom za pojedinom mjerom među potencijalnim korisnicima mjera (konzultacije i sastanci s korisnicima u tijeku pripreme LRS-a). Isto tako, uzima u obzir prirodu projekata, odnosno, činjenicu da su infrastrukturni projekti društvene, komunalne i prometne infrastrukture financijski izrazito zahtjevni, no nužno potrebni za ostvarenje razvojne vizije. Pregled alokacije prema prioritetima i ciljevima vidljiv je u PRILOGU III.-3. (Intervencijska logika.) Alokaciju po mjerama Upravno tijelo mijenja bez izmjene same LRS ukoliko je to dopušteno Pravilnicima koji isto reguliraju.

Akcijski plan je dan samo okvirno, a Upravni odbor donosi odluke o pojedinačnim aktivnostima iz istog. Promjene u provedbi ne zahtijevaju izmjenu ove LRS.

Cilj	Prioritet	Mjera	Operacija / aktivnost		7-12	1-6	7-12	1-6	7-12	1-6	7-12	1-6	7-12	2021-	Troškovi		Pokazatelji outputa	Pokazatelji učinka	
					2016	2017	2017	2018	2018	2019	2019	2020	2020	2023					
Cilj 2. Povećanje konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje	Prioritet 2.1. Povećanje razvijenosti gospodarskih subjekata u sektoru poljoprivrede kroz restrukturiranje i modernizaciju	Mjera 2.1.2. Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava (6.3.1.)	kupnja domaćih životinja, bilja, sjemena i sadnog materijala, kupnja, građenje, opremanje zatvorenih/zaštićenih prostora i objekata te ostalih gospodarskih objekata za proizvodnju i/ili preradu proizvoda, kupnja ili zakup polj. zemljišta, kupnja mehanizacije, strojeva i opreme, podizanje novih i/ili restrukturiranje postojećih višegod. nasada, uređenje i poboljšanje kvalitete polj. zemljišta, građenje i/ili opremanje objekata za prodaju i prezentaciju vl. proizvoda, stjecanje potrebnih stručnih znanja za obavljanje polj. proizvodnje i prerade proizvoda, operativno poslovanje	natječaj					x		x		x	x	1.631.313,43 EUR	LAG ADRION / Korisnici projekata	61 poljoprivredna gospodarstava investiralo u restrukturiranje, modernizaciju ili razvoj poslovanja	minimalno 61 poljoprivredna gospodarstava investiralo u restrukturiranje, modernizaciju ili razvoj poslovanja za 30% povećana proizvodnost podprtih poljoprivrednih gospodarstava (prosjek svih podprtih PG-a) u odnosu na godinu prije ulaganja 3 otvorenih novih ili sačuvanih radnih mjesta na poljoprivrednim gospodarstvima temeljem potpore u okviru PRR-a -74,13%ukupno iz mjere 19.2 za provedbu LRS investirano u cilj 2	
				provedba projekata					x	x	x	x	x	x					
				praćenje outputa									x	x					
				praćenje učinka								x	x	x					x
Cilj 3. Poboljšanje kvalitete života kroz podizanje društvenog i okolišnog standarda	Prioritet 3.2. Razvoj potrebne društvene infrastrukture (športski, kulturni, obrazovni i socijalni sadržaji)	Mjera 3.2.1. Ulaganja u pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, uključujući slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti te povezanu infrastrukturu (7.4.1.)	ulaganje u građenje i/ili opremanje društvenog doma/kulturnog centra, planinarskih domova, kuća i skloništa, TIC-a, sportskih građevina, rekreacijskih zona na rijekama i jezerima, biciklističkih staza i traka, tematskih putova i parkova, građevina za ostvarivanje organizirane njege, odgoja, obrazovanja i zaštite djece do polaska u osnovnu školu, javne zelene površine, pješačke staze, pješačke zone, otvoreni odvodni kanali (koji nije sastavni dio ceste), groblja (komunalna infrastruktura i prateće građevine), tržnice, javne prometne površine	natječaj						x			x	x	568.891 EUR	LAG ADRION / Korisnici projekata	min.5 provedenih investicija usmjerenih na poboljšanje temeljnih usluga u oblasti društvenih djelatnosti na području LAG-a „ADRION“ 20% stanovništva LAG-a ADRION ima korist od poboljšanih usluga u oblasti društvenih djelatnosti 25,87%ukupnog proračuna LAG-a „ADRION“ za provedbu LRS investirano u cilj 3		
				provedba projekata							x	x	x	x				x	
				praćenje outputa									x	x					
				praćenje učinka														x	x

6. NAČIN MONITORINGA I EVALUACIJE LRS

Za uspješnu provedbu LRS LAG-a „ADRION“ ključno je s jedne strane uspostaviti mehanizme kontinuiranog praćenja provedbe Strategije, a s druge strane, predvidjeti potrebne preduvjete za omogućavanje evaluacije Strategije, odnosno, vrednovanja provedbe LRS nakon određenih perioda provedbe. Za kvalitetu oba procesa ključni su pokazatelji outputa i učinaka definirani u samom LRS-u. Pri definiranju oba tipa pokazatelja, ključan je bio SMART princip, odnosno, uspostava specifičnih, mjerljivih, dosežljivih, relevantnih i vremenski ograničenih pokazatelja. Praćenje Strategije kontinuirano će se provoditi prema **outputima** postavljenima na razini svake mjere u Poglavlju 3.2. Opis mjera, dok će se vrednovanje (evaluacija) prvenstveno voditi pokazateljima učinka definiranim prema svakom cilju (pregled pokazatelja dan je u poglavlju 3.1. Opis ciljeva s indikatorima).

Koordinacijsko tijelo za praćenje i evaluaciju LRS-a

Odgovornost za praćenje provedbe LRS-a u nadležnosti je LAG-a „ADRION“. Za praćenje provedbe LRS-a i organizaciju evaluacije LRS-a na razini LAG-a „ADRION“ formira se **Koordinacijsko tijelo (KT) za praćenje i evaluaciju LRS-a** koje se sastoji od 3 člana, a kojim rukovodi tajnik-voditelj LAG-a „ADRION“ ili osoba koju imenuje Upravni odbor LAG-a „ADRION“. Članovi KT mogu dolaziti iz redova članova Upravnog odbora, no ne mogu istovremeno biti i članovi Nadzornog odbora LAG-a „ADRION“.

Odbor za praćenje provedbe LRS

S obzirom na dosadašnji kvalitetan rad Nadzornog odbora LAG-a „ADRION“, isti će u budućem razdoblju preuzeti ulogu Odbora za praćenje provedbe Lokalne razvojne strategije. Odbor za praćenje prati provedbu i napredak u ostvarenju ciljeva te tako ima ključnu ulogu u osiguravanju učinkovitosti i kvalitete provedbe LRS. Praćenje provodi temeljem dostavljenih polugodišnjih od raspisa prvog natječaja i evaluacijskih izvješća koje mu KT dostavlja na usvajanje.

Odbor za praćenje bit će uključen i u ostale ključne faze planiranja procesa praćenja i evaluacije, poput odluke o tome koji će se podaci prikupljati, pripremu evaluacijskog plana za vanjsko vrednovanje provedbe te prijedloge za revizijom Strategije.

Skupština LAG-a „ADRION“

Kao najviše tijelo upravljanja LAG-om, Skupštini će također na usvajanje biti dostavljena evaluacijska izvješća.

Praćenje provedbe LRS LAG-a „ADRION“

Praćenje provedbe Strategije provodi se kontinuirano i ono je ujedno ključan preduvjet za kasnije postupke evaluacije. Praćenje provedbe organizira i provodi Koordinacijsko tijelo za praćenje i evaluaciju LRS-a, a pripremljena polugodišnja izvješća dostavlja na usvajanje Odboru za praćenje (Nadzorni odbor LAG-a „ADRION“). Prvo polugodišnje izvješće sastavlja se u roku nakon raspisa prvog LAG natječaja za polugodište u kojem je natječaj raspisan. Cilj praćenja je maksimizacija kvalitete provedbe LRS i minimizacija rizika u provedbi – stalno praćenje osigurava isporuku outputa i rezultata na vrijeme kao i eventualne potrebne revizije Strategije radi povećanja učinkovitosti provedbe Strategije, neovisno o tome što je uzrok za potrebne izmjene.

Vrednovanje provedbe LRS LAG-a „ADRION“

U periodu provedbe LRS-a, provodit će se dva postupka evaluacije – srednjoročna (interim) evaluacija i završna (ex-post) evaluacija. Za organizaciju evaluacije zaduženo je Koordinacijsko tijelo za praćenje i evaluaciju LRS-a, a pripremljena polugodišnja izvješća dostavlja na usvajanje Odboru za praćenje.

Srednjoročna (interim) evaluacija provodi se nakon 3,5 godine provedbe/potpisa ugovora, što

doduše ne predstavlja sredinu programskog razdoblja, ali predstavlja ključan period provedbe LRS LAG- a „ADRION“ ako se uzme u obzir dinamika raspisivanja i provedbe natječaja na razini LAG- a „ADRION“.. Osnovna svrha je kontrola djelotvornosti dotadašnje provedbe i provjera aktualnosti intervencijske logike. Interim evaluacija dat će povratnu informaciju o eventualnoj potrebi revidiranja određenih aspekata LRS-a (financijske realokacije, revizija mjera, prioriteta ili ciljeva).

Završna (ex-post evaluacija) obuhvaća vrednovanje provedbe LRS kroz čitavo programsko razdoblje. Bit će provedena nakon završetka provedbe LRS s ciljem konsolidacije djelotvornosti, učinkovitosti i doprinosa ostvarenju vizije te doprinosa ostvarenju zajedničkih europskih ciljeva. Ex-post evaluacije daje ključne informacije za programiranje u novom programskom periodu. Pregled ukupne organizacije praćenja i vrednovanja Strategije s definiranim ulogama i odgovornostima:

	Praćenje Strategije	Srednjoročna evaluacija Strategije	Ex-post evaluacija Strategije
Organizira	Koordinacijsko tijelo za praćenje i provedbu LRS-a uz odobrenje Odbora za praćenje	Koordinacijsko tijelo za praćenje i provedbu LRS-a uz odobrenje Odbora za praćenje	Koordinacijsko tijelo za praćenje i provedbu LRS-a uz odobrenje Odbora za praćenje
Odgovornost za postupak	Koordinacijsko tijelo za praćenje i provedbu LRS-a	Koordinacijsko tijelo za praćenje i provedbu LRS-a+ prema potrebi vanjski stručnjak za evaluaciju	Koordinacijsko tijelo za praćenje i provedbu LRS- a+ prema potrebi vanjski stručnjak za evaluaciju
Sadržaj postupka	Procesno praćenje: • Financijsko praćenje • Praćenje outputa • Praćenje rizika • Praćenje vremenske dinamike provedbe • Praćenje kvalitete	Programsko praćenje: • Ocjena napretka provedbe LRS temeljem postignutih <i>outputa i učinaka</i> • Vjerojatnost postizanja punih učinaka, tj. ciljeva LRS-a • Analiza relevantnosti ciljeva, prioriteta i mjera	Programsko praćenje: • Procjena učinkovitosti provedbe LRS • Procjena doprinosa zajedničkom sustavu za praćenje i evaluaciju (CMES/CMEF) • Analiza relevantnosti ciljeva, prioriteta i mjera
Metode koje će se primijeniti	• Izrada IT alata za praćenje provedbe • Izrada obrasca za izvještavanje • Redovito prikupljanje podataka o provedbi od korisnika projekata – praćenje i usporedba planiranih i postignutih <i>outputa</i> • praćenje i usporedba projekata	• Izrada plana evaluacije • Vrednovanje polugodišnjih monitoring izvješća • Vrednovanje rezultata i učinaka provedenih projekata	• Izrada plana evaluacije • Vrednovanje polugodišnjih monitoring izvješća • Usporedba usklađenosti zaključaka interim evaluacije i eventualne promjene pristupa u drugom razdoblju provedbe LRS • Vrednovanje rezultata i učinaka provedenih projekata
	• Ažuran unos i revidiranje podataka prikupljenih s terena • Sastanci NO		

Vrijeme provedbe	kontinuirano	Siječanj - prosinac 2020.	srpanj – prosinac 2023.
Razdoblje izvještavanja	polugodišnje	3,5 godina od provedbe/potpisa ugovora	4 godine (siječanj 2019.- prosinac 2023.)
Tijelo prema kojem se izvještava	Odbor za praćenje provedbe LRS	Odbor za praćenje provedbe LRS i Skupština	Odbor za praćenje provedbe LRS i Skupština
Svrha postupka	• kvalitetnije upravljanje provedbom i veća vjerojatnost da će visokokvalitetni ishodi biti ostvareni na vrijeme • vjerojatnije da će se moći objasniti razlozi za uspjeh (i neuspjeh) intervencija • vjerojatnije da će se ispuniti zadani indikatori • bolji položaj za dobivanje daljnjeg financiranja • umanjivanje rizika – veća mogućnost za pravovremene izmjene / revizije Strategije • kvalitetni inputi za izradu sljedećeg godišnjeg Akcijskog	• omogućavanje procjene kvalitete dotadašnjeg procesa monitoringa • omogućavanje procjene dotadašnjih outputa i učinaka • provjera aktualnosti ciljeva • preporuke operativne prirode - podloga za eventualnu reviziju i reprogramiranje, osobito financijsko reprogramiranje (alokacija sredstava usmjerena na učinak)	• dokumentiranje upotrebe resursa • procjena ukupne učinkovitosti provedbe LRS • procjena efektivnosti provedbe LRS • razumijevanje faktora uspjeha ili neuspjeha • procjena održivosti rezultata i učinaka • temelj za novi programski period

7. OPIS SPOSOBNOSTI PROVEDBE LRS

Lokalna akcijska grupa „ADRION“ osnovana je s ciljevima osiguravanja protoka informacija i transfera znanja za napredak u razvoju gospodarstva i lokalne zajednice te jačanja financijskih i ljudskih kapaciteta za provedbu projekata ruralnog razvoja. U 2015. godini, LAG-u „ADRION“, obzirom na uspješnu provedbu podmjere 202, priključuje se 10 novih JLS - a. 2016. godine, u sklopu provedbe mjere 19, LAG izmješta svoje sjedište u najmanju JLS, Općinu Zadvarje. LAG djeluje u uredskim prostorima ukupne površine 46,4m² koje imaju osiguran pristup za osobe s invaliditetom (prizemni položaj). Od opreme u uredu se nalazi i koristi pet prijenosnih računala i tri osobna računala.

LAG „ADRION“, koji broji preko 100 članova, spada u LAG-ove s najvećim brojem članova. Članovi dolaze iz sva tri sektora, s tim da ni jedan sektor ne prelazi 40% zastupljenosti²¹. Iako je članstvo dostupno svima, po sektorskoj ravnoteži članstva možemo zaključiti da LAG provodi animaciju na terenu prema sva tri sektora ravnomjerno.

²¹ Novi članovi pristupaju gotovo na svakoj sjednici UO, stoga su ovi podaci promjenjivi.

7.1. Ljudski kapacitet za provedbu LRS

LAG „ADRION“ trenutno ima zaposlena 2 djelatnika, a za vrijeme trajanja korištenja Mjere 19 financijskim planom je predviđeno zapošljavanje Stručnog suradnika za razvijanje i vođenje projekata te provedbu LEADER programa. LAG „ADRION“ redovno koristi i Mjere Hrvatskog zavoda za zapošljavanje pa tako uz pomoć mjere Javni radovi u radu sudjeluju 2 korisnice. Planira se i raspisivanje Mjere „Stručno osposobljavanje za rad bez zasnivanja radnog odnosa“ za još dvoje korisnika. Volontiranje je jedna od aktivnosti koja se stalno potiče od strane LAG-a „ADRION“. Program volontiranja LAG je počeo provoditi 2014. g. i od tada je navedeni program prošlo ukupno 6 osoba koje su svojim volonterskim radom pridonijele radu LAG-a „ADRION“. Krajem 2015. g. osnovan je Volonterski centar LAG-a „ADRION“, ali i Poduzetnički centar LAG-a „ADRION“ u Zagovozdu s pomoćnim centrima u Vrgorcu i Omišu.

Volonterski centar trenutno razvija bazu podataka osoba koje su spremne volontirati i korisnika volonterskih usluga, koja će uvelike pomoći javnom i civilnom sektoru u provedbi projekata, dok Poduzetnički centar razvija bazu podataka OPG-ova kako bi se njihov domaći proizvod uvezao u krajnju vrijednost turističke ponude. Također, Poduzetnički centar je medij putem kojeg će se svi potencijalni korisnici moći informirati i dobiti adekvatnu pomoć vezanu za provedbu Lokalne razvojne strategije LAG-a „ADRION“.

Tajnica-voditeljica je predstavnik HMRR-a u ELARD-u te je članica Upravnog odbora Hrvatske mreže za ruralni razvoj (do rujna 2017. g.).

Što se tiče nematerijalnih resursa LAG ima bazu preko 40 projektnih planova prijavljenih na IPARD ili EAFRD program od kojih je 9 napravljeno u samom LAG-u, održava bazu projektnih ideja članova i stanovnika LAG- a, član je Hrvatske mreže za ruralni razvoj, a svi zaposlenici vješto barataju MS Office paketom i poznaju rad u knjigovodstvenim programima KISS i Synesis te ArcGis Programu.

Odbor za praćenje i/ili reviziju

Nadzorni odbor kao tijelo udruge LAG-a „ADRION“ vrši unutarnji nadzor udruge te savjetuje i upućuje LAG. Nadzor nad radom LAG-a „ADRION“ obavlja: 1.) Državni službenik ovlašten za provedbu Inspeksijskog nadzora nad radom udruge, 2.) Inspeksijski nadzor nad obavljanjem djelatnosti koji obavljaju nadležne inspekcije te 3.) Nadzor nad financijskim poslovanjem udruge koji provodi Ministarstvo financija - a od kojih LAG „ADRION“ nije dobio službeno nijedno negativno izvješće o svom radu, stoga možemo

zaključiti da će Nadzorni odbor kao unutarnji nadzor uspješno obavljati funkcije Odbora za praćenja i reviziju.

Obzirom na dosadašnji kvalitetan rad Nadzornog odbora isti će u budućem razdoblju preuzeti ulogu Odbora za praćenje i reviziju provedbe Lokalne razvojne strategije.

Skupština LAG-a „ADRION“

Skupština je predstavničko i najviše tijelo upravljanja LAG-om. Skupštinu čine svi članovi LAG-a „ADRION“. Skupština utvrđuje glavne ciljeve i djelatnosti kao i njihove izmjene. Skupština usvaja evaluacijska izvješća o provedbi LRS -a. Isto tako Skupština će usvajati godišnje Akcijske planove i financijska izvješća za prethodnu godinu kao i financijski plan za sljedeću (to je zakonska obaveza).

Upravni odbor i njegovi članovi

Upravni odbor je kolektivno i koordinativno tijelo LAG-a „ADRION“ te broji 13 redovnih članova plus zamjenski članovi koji dolaze iz sva tri sektora. Važno je naglasiti da će Upravni odbor odobravati projekte. Postupci odabira projekata prema natječajima koje će provoditi LAG opisani su u PRILOGU III. -4. (Opis odabira projekata na nivou LAG-a „ADRION“.)

7.2. Financijski kapaciteti za provedbu LRS

Financijskim planom LAG „ADRION“ u 2016. g. iz odobrene potpore u sklopu podmjere 19.1. Pripremna pomoć (EAFRD) u ukupnom iznosu od **478.088,10** kn planira kroz aktivnosti iskoristiti navedeni iznos prema dozvoljenim aktivnostima za izradu Lokalne razvojne strategije i tekućim troškovima.

Iz financijskog plana je vidljivo da je već na kraju 2016. g. predviđena razlika od 417. 234,62 kuna za predfinanciranje projekata (Mjere LEADER) i financiranje rada LAG-a „ADRION“. Iznos za koji je očita tendencija rasta omogućit će ne samo kontinuiran rad i likvidnost koja je i u dosadašnjem razdoblju omogućila da LAG-a „ADRION“ bude jedan od najuspješnijih LAG-ova u iskorištavanju Podmjere 202, već i rješavanje konkretnih problema.

Konto iz plana	Naziv	Ostvareno u 2015.	Ostvareno u 2015.	Plan 2016.(izrađen krajem 2015. g. kada nije bilo poznato sve ostvareno)
1	2	3	4	7
3	Prihodi	469562	954382	846.075,10
4	Rashodi	544.936,00	589.537,00	795.974,60
				417. 234,62
				planirano s ostvarenim u studenom i procjenom za prosinca (s ostvarenim većim prihodima i manjim rashodima u 2015. g. – razlika raste 454.300,50)

7.3. Iskustvo u provedbi LEADER pristupa u programskom razdoblju 2007 – 2013

Osnova mjera koju je provodio LAG je ona iz LEADER Mjere 202 „Izrada i provedba lokalnih strategija ruralnog razvoja“, na koju je LAG prijavljen kao jedan od najmlađih LAG- ova odobren na prvom Natječaju u ožujku 2013. g. Prema zadnjem priopćenju Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju od 6. listopada 2014. g. jedan je od najuspješnijih LAG-ova u Hrvatskoj u povlačenju sredstava, te najuspješniji u Splitsko – dalmatinskoj županiji. Pomoć u predfinanciranju provedbe Mjere 202 osigurana je i iz programa Europa PLUS. Voditeljica LAG –a je imenovana kao jedini pojedinačni predstavnik LAG –a u povjerenstvo za izradu Pravilnika podmjere 19.1. u sklopu Programa ruralnog razvoja te predstavnica Hrvatske mreže za ruralni razvoj u LEADER-u (Europskoj mreži LAG - ova).

Uz pismo preporuke LAG-a „ADRION“ na čijem je tada užem području u vrijeme odobrenja poljoprivreda bila na jako niskoj razini aktivnosti zasađeno je 10 ha trešanja.

Glavne aktivnosti u proteklom razdoblju obuhvaćale su brigu o napredovanju i edukaciji stručnih timova unutar LAG područja, suradnju s obrazovnim institucijama i nadležnim tijelima radi stručnog obrazovanja svojih članova, razmjenu iskustava, transfer znanja i rješavanje stručnih pitanja iz područja poljoprivrede, turizma i ruralnog poduzetništva te organiziranje stručne izobrazbe članova putem predavanja, prezentacija, izrade i raspodjele stručne literature, edukativnog i promotivnog materijala. LAG je od početka svog rada u 2013.g. (upis u registar prosinac 2012.g.) samo iz Podmjere 202 organizirao 39 edukativnih i promotivnih događaja na kojima je sudjelovalo preko 900 osoba, ali i mnoge druge koje su se ticale razvoja svih sektora. Za obrazovne programe poput EU akademija, Osnove izrade studije izvodljivosti, Voditelj financijskog upravljanja i kontrole, Voditelj poslovnice... Polaznici su dobili i odgovarajuće potvrde/certifikate. U proteklom razdoblju LAG „ADRION“ je sudjelovao bilo izradom, kao partner ili nositelj na više od 40 projekata od kojih su 10 prijavljeni na podmjere Programa ruralnog razvoja 2014-2020.

7.4. Iskustvo u provedbi projekata izvan mjere LEADER

LAG „ADRION“ je jedini je LAG koji je prijavio projekt PPS destinacije s turistički nerazvijenim podregijama - područja u kojim nisu osnovane turističke zajednice. U sklopu zadnjeg navedenog projekta okupljeno je partnerstvo te osnovan klub za razvoj pod- i predsezone koji broji 450 članova, što će pomoći u ispunjavanju vizije LAG-a „ADRION“ i ravnoteži sektora.

Projekt „Nove snage za turizam po mjere“ prijavljen je na natječaj Europskog socijalnog fonda i ocijenjen sa 94,5 bodova (od max. 100). Usmjeren je na konkretni problem pristupa tržištu rada ograničenim skupinama (mladi), ali i povećanju korištenja domaćih namirnica u ugostiteljstvu.

Aktualnim projektom pokretanja Poduzetničkog centra u manje razvijenoj općini Zagvozd, kao i pomoćnog centra u Vrgorcu koji za osnovni cilj ima pomoć proizvođačima potiče se ravnomjerni razvoj, a i osnivanje pomoćnog centra u Omišu i pokrivenost svih regionalnih podcjelina (Biokovo, Omiška i Imotska krajina).

7.5. Prijedlog za poboljšanje rada u narednom razdoblju

Prijedlozi za poboljšanje: 1. suradnja i koordinacija s jedinicama lokalne samouprave radi rezultiranja sinergijskog učinka s provedbom lokalnih strateških dokumenata; 2. redoviti radni sastanci tijela LAG-a „ADRION“ između redovnih sjednica tijela; 3. provođenje redovnih edukacija; 4. jačanje pomoćnih poduzetničkih centara na području LAG-a „ADRION“ i 5. formiranje baze i kontinuiran rad volonterskog centra.

8. FINANCIJSKI PLAN

Financijski plan za provedbu Lokalne razvojne strategije LAG-a ADRION,„ te za rad LAG-a „ADRION“ do 2023. godine slijedi zahtjeve Pravilnika za mjeru 19.2. te donosi pregled **financiranja rada LAG-a „ADRION“ prema kategorijama tekućih troškova, troškova animacije i troškova za projekte suradnje te financiranja provedbe LRS.**

Kod izrade cjelokupne Strategije pa tako i Financijskog plana, posebna pažnja bila je usmjerena na usklađivanje ulaganja koja su definirana kao prioritetna u LRS-u s ciljevima zajednice. U obzir je uzeta i vremenska dimenzija te je u skladu s Akcijskim planom i realnom procjenom kapaciteta LAG-a „ADRION“ o tome koliko će se natječaja provoditi unutar pojedine mjere u razdoblju do 2020. godine, definirana i financijska alokacija za pojedine mjere. Kod odabira iznosa pojedine alokacije, LAG se vodio pitanjima koja su to ulaganja prioritetna za daljnji razvoj, koja ulaganja mogu generirati najveće multiplikacijske efekte, postoje li neki vanjski uvjeti koji nalažu da se određeni natječaji vremenski pomaknu za kasniji period (pa će zbog toga biti proveden samo jedan natječaj), koliki su trenutno kapaciteti subjekata koji mogu prijavljivati projekte i je li izgledno da će ih prijavljivati u razdoblju do 2020. Za što bolju procjenu, LAG je prethodno pripremio bazu projekata s planiranim ulaganjima. Temeljem svega navedenog, Akcijski i prateći Financijski plan postavljeni su realno i na način da maksimiziraju učinke pojedinih intervencija te je u poglavlju 3.2. Opis mjera kod svake mjere naveden postotkovni udio koji će se koristiti za tu mjeru u odnosu na procijenjenu ukupnu alokaciju kroz mjeru 19.2.

Za mjere iz LRS za koje nisu predviđena sredstva iz mjere 19.2. PRR-a sredstva će se osigurati kroz nacionalne programe, projektima međuteritorijalne i transnacionalne suradnje te eventualno naknadno preraspoređenim sredstvima iz mjere 19.2.

Okvirna procjena iznosa za financiranje rada LAG-a „ADRION“ i provedbu LRS-a u periodu do 2023. godine (u %):

<u>Iznos za provedbu LRS-a (Mjera 19.2. PRR-a):</u>	<u>79,47%</u>
<u>Međuteritorijalna i transnacionalna suradnja (Mjera 19.3. PRR-a)</u>	<u>1,89%</u>
<u>Tekući troškovi i animacija</u>	<u>18,64%</u>
<u>UKUPNO:</u>	<u>100%</u>

Pregled financijske alokacije prema ciljevima, prioritetima i mjerama LRS-a (mjera 19.2. PRR-a):

Alokacija sredstava za provedbu LRS i rad LAG-a „ADRION“					
Cilj	Alokacija za cilj (u % od ukupnog iznosa dodijeljenog unutar Mjere 19.2.)	Prioritet	Alokacija za prioritet (u % od ukupnog iznosa dodijeljenog unutar Mjere 19.2.)	Mjera	Alokacija za mjeru (u % od ukupnog iznosa dodijeljenog unutar Mjere 19.2.)
Cilj 2. Povećanje konkurentnosti poljoprivredne proizvodnje	74,13%	Prioritet 2.1. Povećanje razvijenosti gospodarskih subjekata u sektoru poljoprivrede kroz restrukturiranje i modernizaciju	74,13%	Mjera 2.1.2. Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava (6.3.1.)	74,13%
Cilj 3. Pобољшanje kvalitete života kroz podizanje društvenog i okolišnog standarda	25,87%	Prioritet 3.2. Razvoj potrebne društvene infrastrukture (športski, kulturni, obrazovni i socijalni sadržaji)	25,87%	Mjera 3.2.1. Ulaganja u pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, uključujući slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti te povezanu infrastrukturu (7.4.1.)	25,87%

LAG je najviši iznos sredstava alocirao na dva prioriteta; - prioritet *2.1. Povećanje razvijenosti gospodarskih subjekata u sektoru poljoprivrede kroz restrukturiranje i modernizaciju*, s naglaskom na mjeru *2.1.2. Potpora razvoju malih poljoprivrednih gospodarstava*, zbog izrazitog razvojnog utjecaja na mala gospodarstva, koja prevladavaju na području LAG-a „ADRION“, te prioritet *3.2. Razvoj potrebne društvene infrastrukture*, zbog utjecaja na poboljšanje kvalitete života i zadovoljavanje potreba domicilnog stanovništva kroz uravnotežen razvoj u svim segmentima života stanovnika na području LAG-a „ADRION“, a s posebnim naglaskom na njihove društvene potrebe i podizanje njihova životnog standarda.“

Raspored sredstava je uzeo u obzir i nadolazeće natječaje i mogućnost prijave na iste.

Specifičnosti područja LAG-a „ADRION“ (osobito potreba za generacijskom obnovom) obuhvaćene su kroz horizontalne ciljeve LAG-a „ADRION“, a doprinos tim ciljevima predstavlja ključne kriterije odabira projekata za relevantne mjere koje će se provoditi s razine LAG-a „ADRION“. Cjelovit Financijski plan dan je u PRILOGU V.

KORIŠTENI IZVORI:

- APPRRR
- ARKOD
- Državni ured za reviziju, Područni ured Zadar, 2014.
- Državni zavod za statistiku, popis 2011.
- Faričić. J. i Matas, M (2011): Zagora između stočarsko-ratarske tradicije te procesa litoralizacije i globalizacije (zbornik radova), Kulturni sabor Zagore i Ogranak Matice Hrvatske Split, Split.
- Filipi, J. Bubalo, D, Mravak, M i dr. (2015): Pčelarstvo na području Zagore, u: Matas, M i Rako, Ante (ur.): Gospodarske mogućnosti Zagore i oblici njihova iskorištavanja, Kulturni sabor – Zagore – podružnica Zagreb.
- Fuštar, A.: Studija zaštite voda i mora splitsko dalmatinske županije, Akvaproyekt, Split, 2009.
- Institut građevinarstva Hrvatske, odjel za hidrotehniku – Split, Hidroing d.o.o., Akvaproyekt d.o.o., Infra projekt d.o.o. i Geoproyekt d.d.: Vodoopskrbni plan Splitsko-dalmatinske županije, Hrvatske vode, Split. 2008.
- Izvješće o nezaposlenosti i zapošljavanju u Splitsko-dalmatinskoj županiji u 2014. godini, Split, veljača 2015. godine.
- Izvješće o obavljenoj reviziji Plana gospodarenja otpadom u Splitsko-dalmatinskoj županiji za razdoblje 2007.- 2015. godine (listopad 2014.)
- J. Gugić, M. Tratnik, A. Kolega, I. Grgić, Daniela Kerum (2011): Pregled stanja i mogućnosti razvoja poljoprivrede u splitsko-dalmatinskoj županiji, Agronomski glasnik 3.
- Matas, M. i Rako A. (2015): Gospodarske mogućnosti zagore i oblici njihova optimalnog iskorištavanja (zbornik radova), Kulturni sabor Zagore, Split.
- Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije.
- Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije: Vrijednosti indeksa razvijenosti i pokazatelja za izračun indeksa razvijenosti na lokalnoj razini 2013., 02.01.2014.,
- Prostorni plan Splitsko dalmatinske županije, listopad 213 godine.
- Radinović. S.: Plan navodnjavanja Splitsko dalmatinske županije, Instituta za jadranske kulture, Split, 2006.
- „RERA“ Split, Osnovana analiza za Razvojnu strategiju Splitsko dalmatinske županije do 2020. (2015).
- Strategije prostornog razvoja RH (Nacrtu končanog prijedloga,, Hrvatski zavod za prostorni razvoj, Zagreb, rujna, 2015.

OVAJ PROJEKT SUFINANCIRAN JE SREDSTVIMA EUROPSKE UNIJE

Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj

Podmjera 19.1. "Pripremna pomoć" u okviru Mjere 19. "LEADER-CLLD"

LAG "ADRION"

PROGRAM RURALNOG RAZVOJA 2014. - 2020.

Udio sufinansiranja: 90% EU, 10% RH

Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj: Europa ulaže u ruralna područja